

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 4 December 2008
Årgång 37

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet.....	3
Hedlunds historier.....	6
Runby.....	7
Sommarcaféet 2008.....	8
Claras strumpeband.....	8
Stora ofredens flyktingar (2).....	9
Stora landsvägen.....	11
Ett enastående namn!.....	12
Hembygdsföreningens remissvar på delaljplanen för Norra Messingen.....	13
Väsby Musikskola fyller 60 år.....	18
Året runt i bilder.....	20
Backspegel.....	22
Ett tragiskt decemberminne.....	25
Spökeri.....	26
Almqvistaren.....	26
Bleckis, blott ett minne.....	27
Vädermärken.....	28
I folkskolan.....	32
Folktro och folksed.....	33
Ur en gammal hjälpreda.....	35
Julkorsord 2008.....	38
Minns du Väsby.....	40
Hyr lokal.....	41
Ansökan om medlemskap.....	42

Där inget annat anges har fotona tagits av Inga Lisa Gustafsson.

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ansvarig utgivare: Inga Engdahl • Layout: Tryckpunkten (e-post: tryck.en@telia.com).

Tryck: Wäsby Tryckeri. Tryckt med miljövänlig färg och miljövänligt papper i 800 ex.

Ordföranden har ordet

Hösten 2008.

I slutet av oktober genomförde styrelse och funktionärer den numera årligen återkommande planeringsdagen.

Resultatet kommer du, kära medlem, att se i verksamhetsplanen, programmet och på alla möjliga sätt och vis i de aktiviteter som planeras att genomföras under 2009.

Sedan är det upp till dig och alla andra som kommer på årsmötet att bestämma om vi i styrelsen har de rätta ambitionerna för vår förening.

Vårt gedigna årsprogram där vi vänder oss inte bara till de egna medlemmarna utan till alla kommunens innevånare att ta del av, är som alltid nästan till 100 % gratis. Det blir någon avgift när vi anlitar föredragshållare eller gör bussutflykter.

Inleder gör vi med en ”färd bortåt vägen” i slutet av januari med Klas Lundkvist och fina foton.

Vi skall uppmärksamma att det är 200 år sedan Sverige förlorade halva riket dvs Finland, sommarcaféet på tunet fortsätter varje onsdag och söndag maj till september. Ja, detta är bara ett smakprov. Hela programmet kommer att distribueras med nästa nummer av denna tidning.

Förra årsmötet lovade jag att ”ta tillbaka” Carl Jonas Love Almqvist till hans hembygd och vi skall tillsammans med samarbetspartners uppmärksamma honom och hans författarskap under våren. Håll utkik!

Uppdraget vi har att ”VÄRNA GÅRDAGEN FÖR FRAMTIDEN” kommer inte att glömmas bort under 2009.

Tvärt om, det kommer att stå högt upp på alla dagordningar.

En del i detta är Messingen och bevarandet av vår industrihistoria. Vi känner vårt uppdrag och kommer att fortsätta påverka för att bevara vår tidiga 1900-talshistoria för våra barn och barnbarns skull.

Fler ömtåliga miljöer som vi ser det, värdefulla att bevara och att värna om är tex stationsbyggnaden, Gamla Apoteket, Runsaskogen, ja listan kan göras lång.

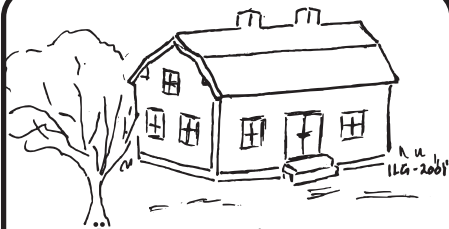
Ni minns säkert ”Livets Källa”, konstverket i keramik från Carlslunds simhall som vi räddade från fullständig vandalisering och tog ned för att erbjuda kommunens nya simhall i Vilundaparken som konstnärlig utsmyckning. Nu har vi fått positivt besked: Konstverket skall repareras och sättas upp i simhallen!

Till hösten 2009 är det dags för invigning.

Hoppas ni haft en härlig höst och får ett trevligt slut på året.

Kjerstin Björkman, ordförande

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Öppet hus i advent

på

Hembydsgården

Söndagen den 7 december, 13-15

Ola Söderström berättar om
Hammarbymordet

Traktering
Julfynda i mjölkammaren!

Hembydsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Grötfest

i

Ladugården, 28 dec. kl 19.00

Underhållning • Gratislotteri
Endast medlemmar

Välkomna med anmälan till
Inga Lisa Gustafsson tfn 590 336 42
senast 20 december

Hembydsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Följ med bortåt vägen

Tingshus, stads- och kommunalhus,
magasin och vattentorn

Klas Lundkvist
föreläser och visar diabilder

Söndag den 25 jan kl 13
Hembydsgården, ladugården

Kaffeservering

Hembydsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Hembygdens redaktion

önskar alla läsare en

God Jul och
Ett Gott Nytt År

Lennart Hedlund, född och uppvuxen i Upplands Väsby, har lovat ge Hembygden några glimtar av sina barn- och ungdomsminnen. Här kommer den tjuogoåttonde av

Hedlunds historier

Där här hågkomsten är från åren 1945-50, tror jag. Skulle man köpa hatt, som var vanligt att ha på den tiden, fanns bara ett ställe att köpa den på. Där fanns allt, och där gjorde man hatten efter kundens önskemål.

Näväl, det var dags för mig att skaffa mig en hatt, och eftersom jag arbetade i stan, på den tiden även på lördagar, så åkte jag från Kungsholmen ned till PUB. Jag visste inte hur hatten skulle se ut, men efter en stunds letande var det klart.

Det blev en i mellangrätt, modellen var tagen efter den tidens halmhatt, rund kulle och runda brätten. Hur den skulle se ut, då man gick ifrån PUB hade grabbarna bakom disken fixat med ångbadet hatten fick genomgå.

När min hatt var klar, provades den och man beundrade sig själv i speglarna framifrån, bakifrån och från sidorna. Allt var OK, ända till jag kom hem och skulle visa upp underverket. Kullen var för låg, hatten satt inte kvar på skulten.

Till saken hörde att Väsby hade fotbollsmatch i Uppsala och jag skulle följa med supportrarna tillsammans med andra grabbar. Det blev ingenting av med det, här gällde att komma in till PUB innan de stängde. Jag hann! Hem igen och nya poseringar framför spegeln. Klädseln i övrigt på den tiden kunde vara som min, svarta byxor och skor, som gick i ljust gulbrunt. Man såg ut som en riktig AIK:are, och det passade mig perfekt, och det gäller fortfarande!

I stället för Uppsala blev det att på kvällen gå till Parken och visa upp sig. Kompisarna tyckte att det såg just ut, men inte min pappa. Han sa precis det han tyckte och det var inte vad jag ville höra.

Hatten blev inte gammal, istället blev det att gå barhuvad.

Runby

(forts. från nr 3, 2008)

Runbysonen som blev ärkebiskop

Då svenska kyrkan under tiden 12-14 juni 1964 firar 800-årsjubileum av Uppsala ärkebiskopssäte lämpar det sig kanske att komma med en liten erinran om att en av de ärkebiskopar, som innehaft detta ämbete, har växt upp i Runby.

Det var år 1332 som dominikanermunkarnas provinsialprior i Norden, Petrus Filipsson från Runby, valdes av kapitlet till ärkebiskop Olovs efterträdare. Han lade frågan helt och hållet i påvens hand, utan att taga hänsyn till kapitlets rätt och reste själv till kurian.

I ett gåvbrev av 1338 klagar fransiskanerorden i Sverige på ärkebiskop Petrus. Det gäller kröningen 1336 av konung Magnus, som ämnat hålla den i minoritordens kyrka i Stockholm (Riddarholmskyrkan). Ärkebiskop Petrus hindrade detta, och troligen försiggick kröningen i Storkyrkan.

Ärkebiskop Petrus deltog inte i de borgerliga angelägenheterna utan ägnade sig helt åt kyrkan. Trots detta har man en känsla av att hans inflytande var stort långt över de kyrkliga frågorna. Han ägnade sig åt fromma anstalter i Jämtland, där han också tycks ha haft åtskillig egendom, som han förvärvat sig. Striden mellan de olika munkordnarna var tydligen ganska hård. Ärkebiskop Petrus var omotlig när det gällde att hålla på sin orden och höll räfst med sina motståndare.

Under hans ärkebiskopstid fortsatte utbyggnaden av Uppsala domkyrka. Härom vittnar ett brev i Svensk Diplomatarium av den 20 september 1340. Utbyggnaden av Biskops Arnö var även ett av hans verk.

Man frågar sig onekligen om och i vilken utsträckning Eds kyrka påbättrats under Filip Finvidssons och hans söners tid. Att en släkt, där minst två söner ägnar sig åt kyrkans arbete, skulle ha intresserat sig för sin hembygds gudstjänstrum verkar tämligen troligt.

Ärkebiskop Petrus avled den 12 augusti 1341 och ligger begravd bland sina ordensbröder i Mariakyrkan i Sigtuna.

Ärkebiskop Petrus sigill

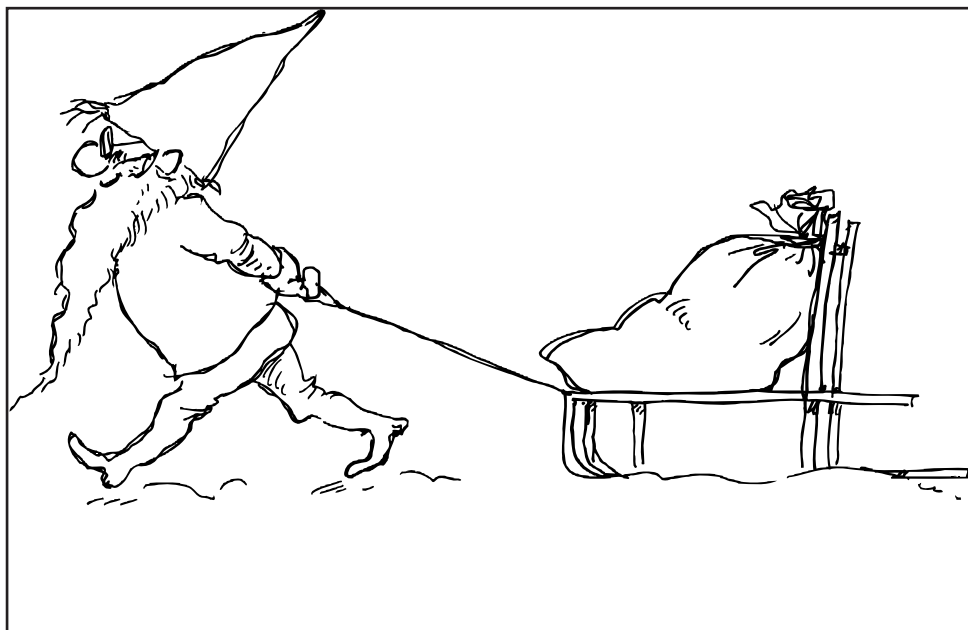
Rättstavningsövning

C J L Almqvist var en mångsidig person, som bl.a. var rektor vid Nya Elementar-Profskolan och skrev läroböcker vid sidan av sitt författarskap. Vi saxar ett stycke ur "Svensk Rättstavningslära" från 1829 (tryckt i 23 upplagor, den sista så sent som 1891), som ger exempel på kort å-ljud vid ng:

"Många fångar krångla i slottsängelset, för att komma ut. En tar en lång stång, en annan en tång. De bända och bryta med bråk och bång i de trånga fönstergluggarna, för att göra dem större. De sjunga dervid en mångelskesång, att ingen må höra hur de krångla. De fatta ännu en gång tag med tången i sterna, och arbeta med stången. Gluggarna vidgas. De krypa ut. De befrias ur deras tvång. De njuta friska luftens ånga. Fångarna komma till slottsgrafven. Men O, der finnes ingen spång. De kasta sig i vattnet, att simma öfver, men de drunkna alla på en gång."

Det var säkert ingen konst att fånga barnens intresse med så spännande texter.

Inga Lisa Gustafsson

Sommarcaféet 2008

För åttonde året i rad, från den 18 maj till den 24 augusti, har vi haft vårt populära sommarcafé öppet. Vädret har varit fint mestadels, lite kallt i juni och augusti, men det har inte hindrat våra trogna kaffegäster att komma både onsdagar och söndagar. Sammantaget har vi haft 905 gäster, bäbisar och hundar oräknade, och det ger ett besöksgenomsnitt på 34 gäster per gång.

Vi har varit 32 cafévärdar, som delat på ansvaret, att alltid ha öppet och servera kaffe med nybakta bullar och kakor. Oftast har vi också haft tid att småprata med våra gäster, vilket vi tycker är extra roligt.

I mjölkammaren har vi för tredje året i rad sålt en hel del böcker och vackra ting, skänkta av våra medlemmar och andra ”välgörare”. Det ger ett välkommet tillskott i ”hembygdskassan”.

Årets utställning med temat ”Broderade budskap” invigdes den 18 maj och har varit ett

trevligt blickfång i mangårdsbyggnadens alla rum på nedre våningen.

Nytt för i år har varit utställningarna i visthusboden; Erik Petterssons krukmakeriverkstad, gamla strykjärn och en bildutställning från Messingen. Många har besökt visthusboden och uttryckt igenkännande och glädje. Dessutom har medlemmar och andra skänkt saker med anknytning både till Messingen och till krukmakeriet. Det tackar vi särskilt för!

IBland har det också bjudits på dragspel och sång av gårdsmusikanterna Sixten och Edvard. Mycket uppskattat av både gäster och cafévärdar.

Sommarcaféet har blivit en mycket uppskattad och trevlig institution och vi från hembygdsföreningen tackar för i år och önskar gamla och nya cafégäster tillbaka i maj 2009.

Barbro Kvist, caféansvarig

Claras strumpeband

Clara Sellberg hette en dotter till arrendatorn på Nedre Runby. Hon föddes den 27 september 1854, samma år som föräldrarna, Anders Johan Andersson, sedermera Sellberg, och hustrun Fredrika Andersdotter flyttade in på militiebstället (nuvarande hembygdsgården). Föräldrarna arrenderade gården i trettiofem år, 1854-1889, och fick sju barn.

Om Clara finns det antecknat att hon gifte sig med Carl Eriksson, Ed. De hade handelsbod vid Skarvhagen i Ed några år efter giftermålet. Rörelsen bar sig inte efter konkurs 1882 flyttade makarna till Stockholm. Det är ungefär vad vi vet om Clara.

Vad vi också tror att vi vet är hurdana bröllopsstrumpeband Clara hade. De finns avbildade här bredvid och finns i förvar på hembygdsgården.

Ett färgfoto skulle visa att banden är gula med broderade blommor och blad i vitt, rött och grönt. Kanske skulle vi tänka att Clara var ganska smal om benen också.... Strumpebanden överlämnades till hembygdsföreningen för några år sedan av den numera bortgångna Sonja Fasén, som fått dem av en släkting till Sellbergs just för detta ändamål.

Inga Lisa Gustafsson

Stora ofredens flyktingar (2)

INTE ALLA av krigstidens flyktingar från Åland och Finland återvände till sina hemorter. Många av dem trivdes så väl i sin nya omgivning att de blev kvar där för alltid, vilket framför allt gäller allmogeflyktingarna. Om dem finns talrika notiser i kyrkböckerna under en hel femtioårsperiod efter den stora flyktingströmmen.

Bland de först omnämnda allmogeflyktingarna är ”finskan hustru Maria, flykting från Finland”, vars barn döptes i Fresta den 1 november 1714. Den från Nyland flyktige Erik Andersson, ”nu i Fresta boende,” förlorade den 26 april 1716 sin son Matths, och den 4 augusti samma år dog lilla fyraåriga Valborg Matthsdotter ”av ormesting”; hon bodde i Fresta- Smedby med sina föräldrar som var flyktingar från Åland.

Den 29 september 1717 lyses i Fresta kyrka första gången för änklungen ”flyktingen Hans Classon från Nyland och pigan Maja Hansdotter,” varvid Hans lovade, eftersom han allt i fiendens land förlorat, sin lilla dotter i förra giftet som en rätt fader redeligen uppfostra.

En från Österbotten bördig flykting, vars lilla barn den 1 maj 1720 begrovs i Hammarby, hette Justi Tottelu – namnet unikt eftersom vid denna tid även finsktalande ofta uppträdde under svenska namn.

Under väntan på att det skulle bli fred, avled även vuxna personer bland flyktingarna: ”en flyktinghustru” i Fresta-Smedby 1719, en ”flyktingspiga från Nyland” i Viks norrgård 1720 samt den 19 maj sistnämnda år brofogden Hans Norman från Åland och Jomala socken, fyrtioåttå år gammal, vilken begrovs i Hammaby.

FLYKTINGARNAS arbetskraft bör ha varit välkommen i den folkbrist, som var en följd av kriget men kanske ännu mer av pestens svåra härjningar år 1710, då hela hushåll dog ut och gårdar och torp lades öde.

Främlingarna har efter förmåga fått göra rätt för sig. Ett exempel härpå är ålänningen Hindrik Ersson, vilken av Fresta-Smedbys ägare, han-

delsmannen i Stockholm Nils Eliaeson år 1723 avkrävdes betalning för husrum och vedbrand, som han hade åtnjutit på Smedby alltsedan 1716. Dessutom gjordes han ansvarig för att en stuga hade brunnit ner och en del lösegendom hade förstörts.

FINSKE RYTTAREN Benjamin Benjaminsson hade en regementskamrat som var lyckligare än han. Ryttaren Erik Skog hann hålla bröllop ”före marchetiden” 1718, då regementet bröt upp för att delta i den Armfältska arméns fälttåg i den norska Trøndelagen.

Har han verkligen nått armén och bevisat det olyckliga fälttåget – något som här, utan bekräftande undersökning inte skall direkt påstås – så har han i varje fall haft lyckan att komma tillbaka igen.

Den som Erik Skog gifte sig med var Margareta Larsdotter i Hammary-Smedby, dotter till bonden Lars Ersson på det under Vilunda säteri lydande frälshemmanet Lillgården i nämnda by.

Den i Malin Mattsdotters fall tidigare artikel citerade hafsigt förda kyrkoboken nämner ingenting om ryttarens och bonddotters vigsel, men efter ny kyrkoherdes tillträde år 1719 har anteckningarna erhållit större fullständighet och reda, och Hammarby kyrkbok vet nu berätta att den 28 november 1719 föddes ryttarens av Åbo läns cavallerie Erik Skogs och hans hustrus, Margareta Larsdotters, barn Catharina i Smedby. Så tidigt som i februari 1719 måste alltså de nygifta ha återsett varandra.

Efter kriget blev ryttaren bonde och bosatt i Smedby. Där avled hans svärfar år 1727 och år 1731 hans egen ”gambla moder hustru Anna Adamsdotter”, vilken ”förmentes vara över ett hundrade år gammal.” Erik Olsson Skog – Skog förmodligen soldatnamnet – blev därefter rätt och slätt Erik Olsson. Under sina gemensamma åtminstone tjugo år i Hammarby fick makarna tio barn.

EN FLYKTING av helt annat slag och från annat

håll var den i Hammarby kyrkbok så kallade ”norska deserteuren” Erik Bengtsson, som i maj 1758 begrovs i Hammarby, sjuttio år gammal. Kanske var han en överlöpare från den norska armé som bjöd Karl XII motstånd vid Fredrikshald.

Han vistades vid sin död tillfälligt i Hammarby, men var eljest hemmahörande vid Leufsta bruk. Han hade med sin hustru Sigrid Persdotter, som skulle vara emot åttio år gammal, kommit till Väsby för att besöka sin tjugofemåriga dotter Brita. Denna var nämligen sedan 1752 gift med en murdräng Jan Jansson, av allt att döma tillhörande det arbetsfolk som under förmanskap av murmästaren Eric Åsberg just då var sysselsatt på Väsby

herrgård. Här pågick nämligen – helt visst under ”Camereraren Herr Petter Wesströms trägna tillsyn (frasen lånad från den bekanta minnestavlan över Fresta kyrkas portal av år 1776) – uppförandet av det nya, rikt påkostade Stora Väsby, som för senare tiders människor skulle komma att stå som ett av rokokons vackraste monument.

En svår influensa med lunginflammation tycks ha härjat våren 1758. Av ”håll och styng” dog en nitton års yngling i Kyrkbyn den 15 april, av ”håll” dog desertörens hustru den 21 april, av ”håll och styng” dog desertörens dotter i början av maj (begravning den 7 maj) samt av ”håll och styng” desertören själv (begravning den 11 maj).

STÄLL UPP FÖR STYRELSEARBETE!

Hembygdsföreningens ändamål är att vårda och synliggöra hembygdens kultur och miljö och därvid bidra till att alla innevånare ges hembygds-känsla.

Verksamheten bedrivs av styrelsen och ett antal medlemmar aktiva i olika arbetsgrupper, helt ideellt.

Ansvarsområden såsom arkiv, föremål (museiverksamhet), arrangemang, visningar, information, tidningen HEMBYGDEN och hemsidan är viktiga arbetsuppgifter.

Hembygdsföreningen samarbetar i olika frågor med andra föreningar, församlingar och Upplands Väsby Kommun.

Vi i valberedningen vill att du kontaktar oss om du vill delta i ett intressant arbete för hembygdens bevarande.

Ring oss!

Anna-Liisa Bergman

Kerstin Kéry

Lisbeth Tejre

070-469 92 71

590 849 23

590 803 59

Stora landsvägen

1992 kom Ragnar Sellbergs memoarer ut. Han kallade boken ”Mitt liv till påseende.”

Ragnar Sellberg, delvis uppväxt på Väderholmens gård i Sollentuna, på äldre dagar bosatt på Lidingö, var då 91 år gammal och hade ett långt liv att se tillbaka på. Han hade arbetat med jordbruk, åkeri, renhållning, miljövard och återvinning samt grundat Ragn-Sells, en rörelse som omfattade mängder av verksamheter, men som för den stora allmänheten kanske mest blev känd för renhållning och sophämtning.

Sellberg hade anknytning till Upplands Väsby genom sin morfar, J.A. Häggberg, som en period var bonde på lilla Vilunda. 1972 hade Ragnar Sellberg köpt Nälegårdarna som ligger i Vallentuna, nära gränsen till Upplands Väsby kommun och 1973 förvärvade han Hargs gård i gränslandet Upplands Väsby/Sigtuna.

Sellberg återger många barndomsupplevelser i sin bok. Bland annat skriver han om ”Stora Landsvägen”, som i hans barndom ännu var huvudvägen mellan Stockholm och Uppsala. Mjölkkorna skulle varje år drivas från Väderholmens gård till ”Lilla Odlingen” på andra sidan Norrviken och de tjugo korna skulle då motas ungefär en kilometer på stora landsvägen och trafiken stoppades både före och efter koflocken. ”Lilla Odlingen” tjänade som sätervall för korna fram till 1960 och morgon och kväll roddes mjölken till Väderholmen.

”Om landsvägen och dess trafikanter” skriver Ragnar Sellberg – med vissa utvikingar – och vi följer honom en bit på vägen:

”Jag nämnde Landsvägen och den kräver en beskrivning. Så olik den var då på 1910-talet mot E4 idag. Enda likheten är att båda utgjorde huvudväg mellan Stockholm och Uppsala.

Landsvägen, som jag som tonåring upplevde den, utgjordes av en smal och slingrig vägbana mellan tvenne landsvägsdiken. Närmast diket på ena sidan kom först en smal remsa med gräs. Därefter en likaså smal gång- och cykelstig och sedan själva körbanan markerad av två hjulspår och däremellan ett upptrampat hästspår och slut-

ligen utmed diket på andra sidan vägen en smal gräsbevuxen remsa.

Vägskötseln var uppdelad på bönder som tilldelades var sin bit av vägen, ett s.k. vägstycke.

Väghållningen bestod av en höst- och en vårgrusning, lagning av gropar under mellantiden och röjning av buskar och träd på sidorna om själva vägen. Varje höst skulle enbuskar till erforderligt antal sättas ut på varje sida för att vid ymnigt snöfall visa var vägen gick.

Härtill kommer, kanske det besvärligaste momentet, snöplogningen inklusive tillhandahållandet av snöplogen, en kilformig triangel av två c:a en halvmeter höga stålskoddasidolämningar. Plogen drogs av ett par hästar som kördes av kusen som satt på en tvärbräda över främre spetsen. Minst en man styrde plogen med hjälp av en stång baktill. Med litet träning lärde man sig få plogen gå som man önskade och ploga jämna snövallar, genom att ömsom lyfta eller belasta plogens ena eller andra sidoläm.

Vinterväghållningen var mycket viktig eftersom alla på den tiden var väl medvetna om att transporter med släde var det billigaste transportsättet, med undantag av masstransporter båtledes.

Trafiken på Landsvägen var före bilismen minimal. Vad jag kommer bäst ihåg av trafiken var bonnforor med hö, halm och foder till Stockholms åkarkampar och torgskjutsarna, som tidigt om morgnarna körde in med grönsaker och potatis till Hötorget. Oftast var det kvinnfolk som körde dessa, fruarna på trädgårdsställen eller lantbruk. Min mormor var en av dessa torggummor, som en gång i veckan körde till stan. Fjärdervagnen lastades mycket konstfärdigt kvällen före och ställdes upp utanför norra verandan där vi bodde, där den kunde beses och beundras innan den täcktes för natten med en presenning. Lasten kunde bestå av potatis, ospritade ärtor, äpplen, plummon, ägg, höns och fisk, allt effektfullt upplagt på vagnen.

I gryningen startade mormor med sin häst Prinzen samtidigt med de andra torggummorna för att om möjligt bli först i kön på Holländargatan i Stockholm. När polisen blåste i sin visselpipa i

brist på startpistol var det fritt fram, det gällde att komma först för att få en bra plats på Hötorget. Såvida ej, som det pratades bakom ryggen, man mutat polisen. Min mormor hade sin givna plats framför PUB.

Ibland hände det att min mamma, när hon blivit tillräckligt gammal, fick följa med sin mamma, min mormor, till stan. Vilket senare visat sig komma att medföra en för mig avgörande betydelse.

Min pappa brukade från åkeriet på Odengatan 45 cykla till Hötorget på morgnarna för att köpa hö till sina åkarhästar från bönderna. Av en ödets nyck, eller vad annars, hade min mamma fått följa med till stan, då detta hände.

Pappa fick syn på mamma, vilket av någon anledning fick pappas intresse för hököp att ändra inriktning. Ja, tyckte uppstod, som det står i äktenskapsannonserna, och de två råkade sammanträffa vid flera tillfällen och de tu blevo ett. Ett villkor var uppfyllt för dessa memoarers tillblivelse.

Vad som för oss barn var mer spännande än nytotrafiken, var gårdfarihandlare, positivhalare och spåkärringar med papegojor, som mot betalning plockade fram små kort med spådomar åt hugade kunder. Särskilt minns jag ”Tokiga Anna” och cyklande långhåriga ”Indianer.”

En sensation var naturligtvis när zigenarna tältade på någon öppen plats vid Landsvägen, som lämpat sig för zigenarläger sedan tidigare.

Ett enastående namn!

Vid vägen mot Smedby lät Gudlög resa de huggna stenarna efter sin make Forkunn. Redan tidigare hade Forkunn och hans bror Tore rest en sten över fadern Kättil.

Det var på 1000-talet och den familjen på Vilunda var inte den första. Flera hundra år tidigare hade man begravt sina nära och kära i Vilunda gammalbyhage dvs gravfältet med de många gravarna där några är från 300-talet. Vilunda har varit bebyggt och befolkat sedan förkristen tid.

På 1500-talet delades de stora ägorna i två, Stora och Lilla Vilunda.

Stora Vilunda blev på 1600-talet säteri för släkten Silfversparre.

1903 köptes Stora Vilunda av Anton Tamm, grundaren av Wäsby Verkstäder som vi i dagligt tal kallar för ”Messingen”.

När Upplands Väsby Kommun köpte Vilunda bebyggdes en stor del av ägorna med bostäder och vattenverket i grusgropen blev Vilundaparken.

Vilunda finns kvar bla som namn på gymnasiet, idrottsparken och som vägnamn.

”Vi” är ett fornordiskt uttryck för en helig plats, en kultplats, en offerlund med gudahov. Då är namnet förstas givet; Vilund som idag blir Vilunda.

Här samlades skaror av människor i forntiden för att äta, dricka, spela, leka och offra till gudarna.

Spåren är tydliga och leder oss till dagens Vilundaparken, ett namn som passar bra i idrotts-sammanhang med lekar, spel och offer som ord för upplevelse och eftertanke.

Vi i Upplands Väsby är de enda i världen som har detta Vilunda, väl känt för inte bara idrottare inom och utom Sverige, nu också av er alla som läst det som skrivits här.

Ta gärna en promenad på den urgamla vägen mellan Lilla Vilundaområdet och Smedby och tyd runorna på Gudlögs stenar.

Kjerstin Björkman

Hembygdsföreningens remissvar på detaljplanen för Norra Messingen:

Hembygdsföreningen är positiv till att kommunen satsar på en ny gymnasieskola.

Då den aktuella planen inte förenar nybyggnation av ett nytt gymnasium med ett bevarande och återanvändande av kultur- och industrihistorisk bebyggelse säger Hembygdsföreningen **nej** till planförslaget. Hembygdsföreningen presenterar därför ett alternativförslag (se skissen).

Det är också mycket olyckligt att planeringen av Messingen-området delas upp i flera mindre detaljplaner. Helhetsperspektivet går förlorat: utformningen av främst platsen väster om planområdet med stationsbyggnaderna, Väsbyån, järnvägsparken och bussterminalen har ett så starkt samband med själva Messingen-området att de borde behandlas i en och samma plan.

De röda träbyggnaderna byggda mellan 1903 och 1916. Foto: Klas Lundkvist 2006

Förnyelsen och planeringen av Messingen-området är, sett i ett längre perspektiv, en av de större planeringsfrågorna i kommunens historia. Den högt uppdrivna takten i besluts- och planprocessen är därför mycket olycklig och riskerar medföra att en fullgod planering inte kan genomföras och att viktiga aspekter och potentiella möjligheter inte tas tillvara. Låt den demokratiska processen och planeringen få den tid som krävs för en så omfattande omvandling av en av kommunens viktigaste delar.

I Messingen-området föreslås bibliotek och kulturlokaler. För detta finns vad vi kunnat utröna inget konkret förslag eller program. Vi efterlyser en helhetssyn på hur behovet av kulturlokaler ska tillgodoses inom kommunen. Här är Messingen-området en del i ett större sammanhang. Den pågående utredningen om kulturlokaler bör kunna utgöra ett viktigt underlag för hur kommunens kulturlokaler ska planeras och var de ska placeras.

Messingenområdets kultur- och industrihistoriska värde

Det främsta värdet i Messingen- området är att byggnaderna från industrins olika utvecklings-skeden är bevarade och tydligt visar utvecklingen från den ursprungliga messingrördragningsens småskaliga träbyggnader över 1940-talets välbyggda tegelarkitektur till 1960-talet storskaliga industrihallar för plastproduktion.

I remissvaret på Planprogrammet för Stationsområdet (maj 2007) presenterade Hembygds-föreningen en mer omfattande genomgång av områdets kulturhistoriska värden [se Hembygden 3 - 2007].

Den moderna småstaden

Planen hänvisar på flera ställen till ”Den moderna småstaden” (Framtidens Upplands Väsby Strategisk kommunplan 2005-2020) och lyfter fram vad den moderna småstaden kan vara:

En modern småstad kännetecknas av följande kvaliteter:

Den är levande med många mötesplatser och ett tilltalande offentligt rum, ett stadstorg. Den erbjuder upplevelser både estetiska och kulturella samt med ett attraktivt utbud av affärer, nöjen, kultur och fritid.

Den är tät, upplevs som en innerstad med tydlig kvartersstruktur och offentliga gaturum där byggnader är placerade direkt i gräns mot gata. Staden skall vara öppen och säker, trygg samt präglas av mångfald. Utbyggnaden av den moderna småstaden, en kunskapsstad, skall ha en tydlig och medveten sträva efter en långsiktigt hållbar social, ekonomisk och ekologisk utveckling. Planområdet Norra Messingen är första delen i den omvandling av industriområdet Messingen till en modern småstad, en kunskapsstad där Nya Vilunda gymnasium kan byggas och kompletteras med byggnader för kulturlokaler, bibliotek, handel, service, restauranger, caféer mm.

Vi saknar dock årsringsperspektivet - det vill säga att olika tidsskikt bevaras och synliggörs i bebyggelsen. Detta finns bra uttryckt i ”Den moderna småstaden” på sid 34 /.../:

I Upplands Väsby kan man, genom olika minnesmärken och lämningar, få en sammanhängande

bild över en lång historisk utveckling /.../. Dessa årsringar i bebyggelsen måste bevaras så att det finns byggnader från olika århundraden och vad gäller 1900-talet även årtionden.

Beskrivningen av byggnaderna

/.../ [Under denna rubrik påpekar vi några felaktigheter i själva plantexten]

Inventering och värdering gjord!

Under avsnittet Behovsbedömning (s 23) sägs:

Planen innebär rivning av de flesta industribyggnaderna, dock är inga kulturminnesskyddade i kommunens inventering.

En fördjupad inventering, analys och kulturhistorisk värdering av områdets byggnader gjordes av Upplands Väsby kommun 1989 av dåvarande kommunantikvarien Ann-Charlotte Backlund: Messingen - kulturhistorisk inventering av ett industriområde i Upplands Väsby. I denna sägs, under kulturhistorisk värdering (sid 7-8):

Stockholms läns museum uppger också att Messingen är ett av de få industriområden i länet som bevarar sin karaktär av tidig industri med lokalisering i anslutning till järnvägen. Dessutom kan man här tydligt i bebyggelsen följa ”årsringarna” vid tillverkningens expansion och förändring.

Det är av stort kulturhistorisk värde att man även fortsättningsvis kan uppleva karaktären av tillverkningsindustri i området. Den successiva framväxten av olika byggnader som dikterats av industrins behov är ett drag som är väsentligt att slå vakt om.

Sedan listas de byggnader som bedömdes ha ett större kulturhistorisk värde:

- * Wäsby Verkstäders byggnader (de röda träbyggnaderna)
- * Kontorshuset (f d Pihls trädgårdsmästeri)
- * Gamla ytbehandlingsavdelningen (tegelbyggnaderna vid den mindre skorstenen)
- * Metallverkens kontors och tillverkningsbyggnad (tegelbyggnaden mot Centralvägen och de två industrihallarna närmast Optimusvägen)

Vilka byggnader ska bevaras

I beskrivningen på sid 9 hänvisas till att ”Hembygdsföreningens dokumentation” lyfter fram byggnad 1 (Röda trähusen), 2 (tegelbyggnad från 1916) och 5 (trädgårdsmästarebostaden) som värdefulla att bevara.

Hembygdsföreningens dokumentation bygger i grunden på den inventering som Upplands Väsby Kommun gjorde 1989 (se ovan). Denna inventering lyfte även fram kontorshuset och produktionshallarna från 1948 som kulturhistoriskt värdefulla. I vårt remissvar på plan-

Panncentralen från 1948. Foto: Klas Lundkvist 2008

programmet för Stationsområdet (maj 2007) underströk vi värdet av de byggnader som inventeringen utpekat som kulturhistoriskt värdefulla och att dessa ska bevaras. Vi kompletterade inventeringens lista med två objekt:

- * tegelbyggnaden för den äldsta smedjan byggd vid starten 1903-04 och utvidgad 1912 (direkt öster om träbyggnaderna, byggnad 5070 i inventeringen)
- * tegelskorstenen från 1948

Det finns inte någon förklaring till varför just ”byggnad 2” (tegelbyggnad från 1916, 5150 i inventeringen) inom planområdet och ”byggnad 5” (Trädgårdsmästarebostaden, utanför planområdet) är möjliga att bevara. Urvalet av dessa tycks främst vara baserat på att det går att förena med föreslaget planmönster.

Under avsnittet Behovsbedömning (s 23) sägs

I samråd med bl.a. hembygdsförening har ett hus sparats som ett minne av industriepoken.

Hembygdsföreningen har inte lyft fram denna byggnad speciellt: denna byggnad är en de byggnader som ingår i kommunens inventering 1989 (se ovan). /.../

Vikten av ny inventering och dokumentation

Planen anger (sid 9) att en dokumentation av befintlig bebyggelse skall göras av **fastighetsägaren** (vår markering) innan rivning. En sådan inventering måste självfallet göras av en oberoende konsult!

Hembygdsföreningen har vid flera tillfällen efterfrågat och understrukt nödvändigheten av att en kulturhistorisk och byggnadsteknisk inventering genomförs som en del i planarbetet. Det är därför glädjande att, även om det sker i sista stund, kommunen nu anlitat expertis inom detta område (AIX arkitekter och byggnadsantikvarier).

Utöver detta behövs det en etnologisk inventering av företagslivet i området. Denna måste utföras så snart som möjligt, innan företagen börjar flytta från området.

Alternativförslag från Hembygdsföreningen

Hembygdsföreningen presenterar här ett alternativt förslag för området, främst vad gäller skolbyggnadernas placering. Förslaget gör det möjligt att bevara och återanvända de ursprungliga röda träbyggnaderna från 1904-1915, kontorshuset från 1948 och panncentralen/skorstenen från 1948. Det finns även möjligheter att bevara ett avsnitt av den mönstermurade fasaden (mot Optimusvägen).

Användningsområden för byggnaderna skulle kunna vara:

- * **De röda träbyggnaderna (inklusive smedjan i tegel):**
Den långa större hallen (ursprungliga tubdrageriet; nu Wibergs åkeri) föreslår vi bli en förbindelsegalleria mellan gymnasieskolans delar. Här kan det finnas café/restaurang, hantverkare och småbutiker. Med flera butikerna inriktade på livsmedel kan gallerian få en karaktär av saluhall. Läget i omedelbar anslutning till bussterminalen och station gör att olika former av reseanknuten service har sin naturliga plats här. Även andra kulturlokaler och/eller kompletterande lokaler för skolan skulle kunna finnas här.
- * **Kontorshuset:** kulturlokaler, kanske lämpliga för musikskolan som behöver lokaler av olika storlekar, kompletterande lokaler till gymnasieskolan, hotell, kontor.
- * **Panncentralen:** kulturlokaler, med byggnadens norrvända orientering kan konstnärsateljéer vara en intressant möjlighet; museum - ett lokalhistoriskt museum med inriktning på Upplands Väsby industrihistoria. Kvarterslokal med café och andra slag av bostadskomplement.

Konkreta planbestämmelser för bevarande

För de röda träbyggnaderna inklusive smedjan i tegel omedelbart öster om träbyggnaderna, kontorsbyggnaden, panncentralen med skorsten behövs det i planen skyddsbestämmelser som tillgodoser följande:

- * att byggnaden inte får rivas (alla ovan angivna byggnader)
- * att fasaderna och fönster inte får förändras, vid ombyggnad ska samma material som befintlig användas (alla ovan angivna byggnader)
- * att taklandskapet/lanterninerna bibehålles (träbyggnaderna inkl. smedjan)

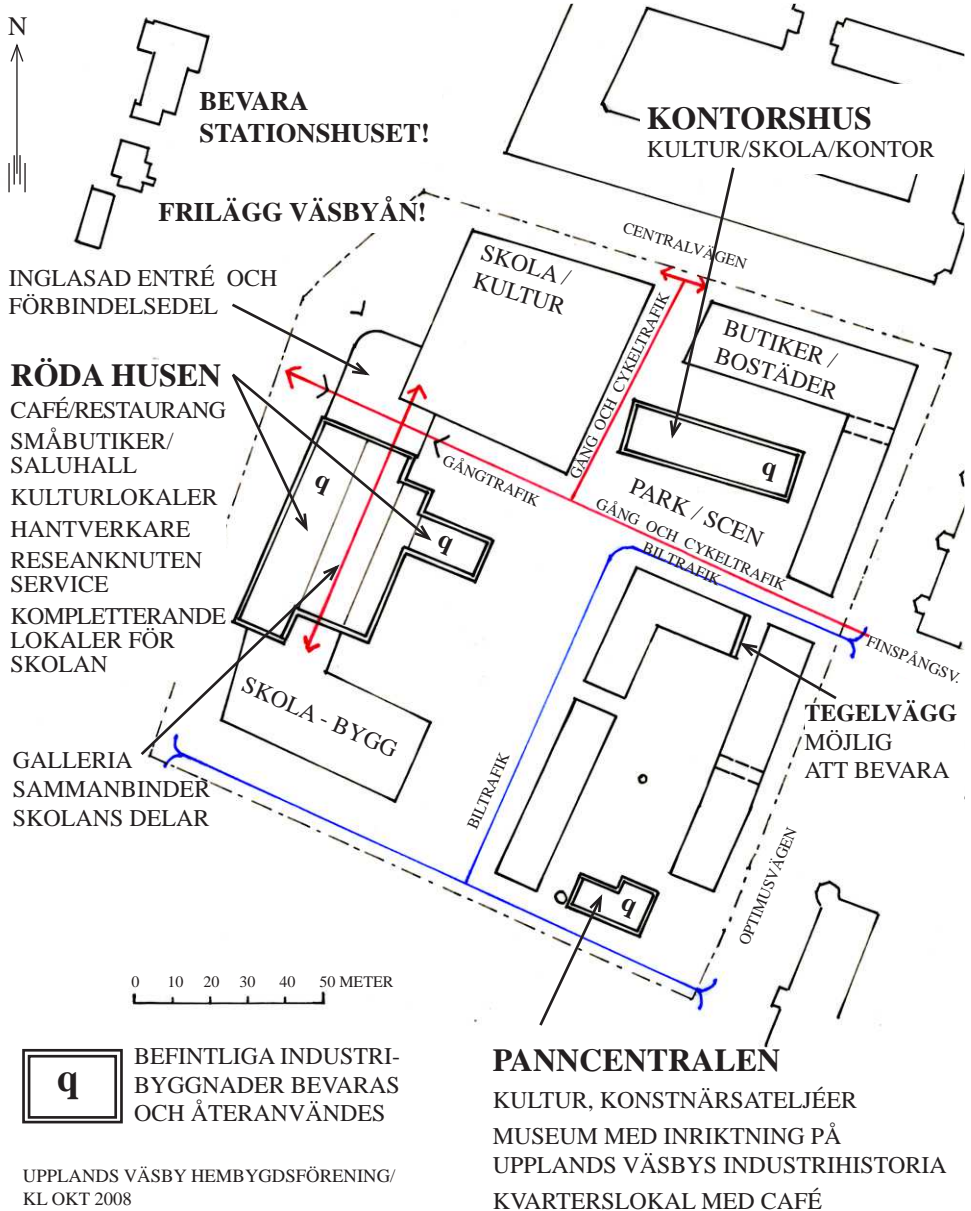
Frågor utanför den formella plangränsen

Den aktuella planen är begränsad till norra delen av själva Messingenområdet.

Vi vill dock redan här framföra följande:

- * Stationshuset har på skisser (planförslaget sid 11 och 14) och modeller över stationsområdet varit ersatt av en ny byggnad. Den gamla stationsbyggnaden måste bevaras, det är en av de ytterst få kvarvarande äldre stationsbyggnader som finns kvar längs järnvägen Stockholm - Uppsala.
- * I det fortsatta arbetet med bussterminalen och platsen väster om planområdet, framför de röda träbyggnaderna så anser vi att Väsbyån i största möjliga utsträckning ska friläggas.

Detaljplan för Norra Messingen, Upplands Väsby centrala delar
Hembygdsföreningens alternativa förslag

Väsby Musikskola fyller 60 år

När nu denna viktiga institution jubilerar, så kan det finnas anledning att berätta litet om hur det började en gång i tiden - då några entusiaster startade det hela. Verksamheten började 1946 som en musikcirkel inom ABF. Initiativet kom från den nyinflyttade Helge Kinell, som blev en riktig kick för musiklivet i Väsby. Henry Häggmar – kantor i Hammarby kyrka - kom att leda cirkeln, som bestod av ett tiotal amatörer, där de flesta spelade fiol. Helge Kinell hade god erfarenhet av ensemblespel och dessutom tillgång till en användbar repertoar, som anpassades för gruppen. 1946 anordnades en lyckad konsert i Folkets Hus. Det gav medlemmarna råg i ryggen och ganska omgående bildades *Väsby Musiksällskap*.

Musikcirkelns konsert i Folkets Hus 1946 blev starten för Väsby Musiksällskap. Medlemmarna från vänster: Evert Mattson, Gunnar Falk, Einar Ström, Märta Kinell, Roland Stehn, Helge Kinell, Folke Johansson, Henry Häggmar, Ivar Stehn, Einar Rinaldo och Josef Johannesson. Den lilla flickan är Kerstin Kinell. Bilden är från Väsby Kommuns arkiv.

Sällskapet var aktivt och gjorde flera framträdande i bygden. Ibland inhyrdes professionella musiker för att resultatet skulle bli ännu bättre. I styrelseprotokoll och årsberättelser från denna tid framgår att konserterna var mycket populära i samhället. Men det fanns också motsättningar inom föreningen när det gällde mål och kvalitet. En del ansåg att ”det var bättre att hålla sig till lagom svår musik - som man klarade av - än att vara tvungen att hyra in proffs från annat håll”. Resultatet blev så småningom att man ville satsa på återväxten i samhället med musikundervisning för barn och ungdomar.

I augusti 1947 anordnade sällskapet tillsammans med ABF ”Väsbybarnens Musikdag” - en kortge genom samhället - som syftade till att

samla pengar för ändamålet. Väsbyborna var generösa och skänkte många små bidrag, ABF lämnade 50 kronor och överläkare Mattsson vid Löwenströmska Lasarettet ”bidrog med en stor summa”. Insamlingen gav c:a 3.000 kronor vilket blev en bra start för inköp av instrument till Musikskolan.

Helge Kinell fick uppgiften att skaffa instrument och för att det skulle bli billigt köpte han bl.a. ett antal uttjänta bleckblåsinstrument och trummor av olika sort från regementen i Stockholm. En hel del lyckades han att renovera och så var det bara att sätta igång att lära ut. Målet var att bilda en blåsorkester! Med entusiasm tog ”farbror Helge” itu med undervisningen i samtliga instrument förutom klarinetten och flöjt.

Den första kullen

1948 startade så - mer officiellt - Väsby Skolors Musikskola. Namnet bestämdes av Väsby Musikällskap, som hade fyra lärare bland medlemmarna. För vissa instrument saknades kompetens och då hyrdes militärmusiker från Stockholm. Pianoelevernas lärare var till en början fru Tandberg, som de första åren hade undervisningen i Missionshuset. Oftast betalade eleverna privat till lärarna, men många elever fick nog också en och annan lektion gratis - särskilt av Helge Kinell, som var en eldsjäl och snart ville få resultat i orkestern. Flera av ungdomarna hade ju redan innan musikskolans bildande fått instruktioner eller lektioner på ideellt sätt, vilket innebar att den första kullen i musikskolan snabbt kom att fungera för framträdande och konserter.

Den första konserten i Folkets Hus 1948 med lärare och elever.

Stående från vänster: Birger Lehman dirigent och pianolärare, Curt Riberdahl basfiol, Bengt Karlsson, okänd, John Norberg tromboner, Ingvar Källström trummor, Bengt Nyholm pukor, Helge Kinell lärare i alla bleckblåsinstrument samt cello och basfiol, Evert Mattsson och Gunnar Falk lärare i fiol, Folke Lindahl lärare i flöjt.

Sittande från vänster: Eivor Pettersson piano, Marianne Södergren, Birgit Karlsson och Agne Häggkvist fiol, Ingrid Swing cello, Mona-Lisa Nicklasson sång, Mona Tancred pianoelev, Kerstin ? pianoelev, Mona Engdahl cello, okänd, Sigvard Lundberg fiol, Ebbe Pettersson trumpet, Stig Maxe flöjt, Bengt Eriksson klarinett, Bengt Lindell flöjt, Rune Ringholm flöjt, Evert Hultgren klarinett.

Bild: Lundins foto.

Vid tillfället framfördes bl.a.:

- Aftonklockorna
- Klarinettpolka - solo av Evert Hultgren (tillsammans med lärare?)
- Tomtarnas vaktparad

Några elever saknar namn i bildtexten. Vet du något mera om denna första epok så kontakta gärna Väsby Hembygdsförening.

Bilder och kommentarer lämnade av Benny Johansson, som intervjuat några av eleverna på bilden och själv varit elev i musikskolan på 1950-talet.

Kortegen startade vid gamla Folkskolan, som kom att användas för musikskolans verksamhet. På flaket förbereder sig Väsby Musikällskap för turen genom samhället

Året runt i bilder

Januari

Hembygdsgårdens vårdräd blåste sönder i stormen natten mellan 19-20 januari.

Februari

Kristin Thorrud hjälper återigen till med föremålsregistrering och annat.

Mars

Bild från årsmötet. Är det Almqvist som diskuteras?

April

"Kaffebönorna" samlas för att lägga schema för sommarens caféverksamhet.

Maj

Våren är här och tulpanerna prunkar på rundeln vid flaggstången.

Juni

Tjohej!
Caféunderhållning med Siv Sabel på fiol, Edvard Österlund, Åke Gustavsson och Sixten Edling på dragspel.

Juli

Lennart Hedlund 85 år. Grattis Lennart!

Augusti

Flaggan halas sista cafédagen.

September

Ett stånd vid skördefesten.

Oktober

Bibliotekets dag. Kjerstin Björkman har en lugn stund.

November

Foto från utställningen i Zamores stuga.

December

Porslinskäpet. Snart åker gröttallrikarna fram!

Hembygdsgårdens dag

firades den 17 augusti. Hus och bodar var litet extra öppna och ett par vagnar hade dragits fram ur vagnslidret för att kunna beskådas på nära håll.

Mjölkkammaren, där man kan göra helt oväntade fynd, var förstas också öppen liksom visthusboden, där en utställning om fabriksområdet Messingen, en strykjärnsutställning samt en exposé över krukmakare Petterssons tillverkning fanns att titta på.

På bodväggen visades i förstoring en bild av det föremål som hembygdsgården önskat att Historiska Museet skulle ta fram vid hembygdsgårdarna i oktober: ett bronshänge med fågel funnet vid utgrävningen av Bytomten vid Odenslunda i Fresta.

Edvard Österlund och Sixten Edling satt på farstuvägen med sina dragspel, kaffet puttrade i bryggaren i köket. Besökarna kunde gå en tipspromenad med lagom kluriga frågor. Egentligen fattades ingenting utom vackert väder. Det regnade ihärdigt så gott som hela eftermiddagen. Trots det dåliga vädret hade hembygdsgårdens dag glädjande nog en hel del besökare. Vi hoppas på bättre väder nästa år!

Inga Lisa Gustafsson

Bronshänge med fågel

Hyresgästdagen

Hembygdsgården deltog även i år vid den av Väsbyhem arrangerade hyresgästdagen den 23 augusti. Festligheterna var förlagda till Fadderbyn. Bl.a. hade hembygdsgården anordnat en tipspromenad, kallad ”Tidsresan i din hembygd”, vilken en hel del väsbybor roade sig med att gå. Ingen hade dock alla rätt, vilket tyder på att frågorna inte var alltför enkla.

Inga Lisa Gustafsson

Skördefest

En vecka in i september var det skördefest vid hembygdsgården. Det var förstas Väsby Trädgårdsgårdsförening, men även att par andra odlare, som hade stått för skördandet och festa om kunde man göra på kaffe och varm korv. Glädjande nog var det också uppehållsväder, vilket man knappt vågat hoppas på efter många regnrika dagar.

Många goda saker fanns att köpa, t.ex. äpplen, päron, plommon, morötter, rödbetor, vitlök, bönor, squash och potatis. Det fanns också honung från Bollstanäs, sylt, saft, gelé samt mångahanda ting gjorda av äpplen; äppelchips, äppeldricka och äppelmos med olika smaksättningar såsom ingefära, mynta och chili. Intressanta växter för ute- och innebruk var också till salu samt litet hantverk. En trivsamt dag som avslutning på sommar- och skördesäsongen.

Inga Lisa Gustafsson

Eva Kaplas gör reklam för POM

Skolklasser på hembygdsgården

Under maj och september månad har ca 250 elever i årskurs 4 från Vikskolan varit på besök på hembygdsgården. Vi som guidade besöken har glatt oss åt den nyfikenhet och frågvishet som eleverna ofta visat. För oss har det varit mycket tillfredsställande att kunna visa hembygdsgården som har byggnader kvar från mitten av 1700-talet. Tänk vilket ställe vi har för vår verksamhet. Vi vill gärna att fler skolklasser besöker oss.

Siv Rydén

Föreningsresa till Enköping

20 september 2008 besökte Upplands Väsby Hembygdsförening Enköping. Målet för resan var dels ett besök hos Enköpings Stads Hembygdsförening och deras gård Wallinska gården, dels att titta på de bevarade industrimiljöerna nere vid hamnen.

Wallinska Gården ligger bara ett par kvarter från Stora Torget. På 1990-talet hotades gården av rivning. 1999 bildades Enköpings Stads Hembygdsförening för att rädda gården. Detta har man lyckats mer än väl med. Idag har föreningen en livaktig verksamhet med en rad aktiviteter.

Enköping har också mycket annat sevärt, bland annat de många fina parkerna som gjort staden till en föregångare det gäller moderna stadsparken. Det finns också en hel del intressant äldre trähus-

Inre hamnen anlades på 1840-talet och därefter uppfördes en lång rad av magasin. Idag står bara fyra hamnmagasin kvar. Idag en attraktiv miljö med caféer, gallerier och butiker. Yttre hamnen med modernare industribyggnader och silos.

bebyggelse. De centrala delarna blev dock ganska hårt ombyggda på 1950- och 1960-talen.

Med på Enköpingsresan var Kjerstin Björkman, Klas Lundkvist, Kurt Norlin, Ingegerd Peterson, Ingrid Pettersson och Marianne Söderström.

Text och foto: Klas Lundkvist

Bibliotekets dag

Vanja Edwinston berättar om Almqvist

Vid bibliotekets dag den 4 oktober deltog hembygdsföreningen med vykort, böcker och medlemsblad samt foton från Upplands Väsby i gångna tider. Den som ville kunde också gå en tipspromenad, där frågorna handlade om hembygden.

Vanja Edwinston berättade om C J L Almqvists liv och författarskap, ett gemensamt initiativ av biblioteket, hembygdsföreningen och seniorakademien. Tipspromenad med Almqvistfrågor fanns också.

Flera Almqvist-program kommer kanske under våren – bussrundtur, teaterföreställning, seminarier, föreläsningar, recitationer, sång och musik, utställningar av böcker och foton samt vandringar i C J L Almqvists litterära fotspår. Programmen ska arrangeras av olika aktörer: Upplands Väsby bibliotek, Bibliotekets vänner, Almqvistsällskapet, ABF/Seniorakademien och Upplands Väsby Hembygdsförening, så håll ögonen öppna för programblad och annonser i lokalpressen.

Inga Lisa Gustafsson

Våt Vikingalunk

Årets Vikingalunk blev en regnig och blåsig upplevelse. Deltagarna fick trotsa vädrets makter och ge sig ut i höstens första oväder. Starten var förlagd till hembygdsgården och den 7 km långa banan gick genom stationsområdet, Runby hage och förbi Barockparken. Efter att ha passerat Lövsta gård var det dags för rast vid Friluftsförbundet lägerplats, där man kunde få korv och kaffe innan vandringen fortsatte mot Vaxmyra koloniområde och vattentornet.

Regnig start för Vikingalunkare

Längs banan fanns Friluftsförbundet tipsfrågor och hembygdsföreningens informationsskyltar om sevärdheter i området. Vid målet i hembygdsgården fanns kaffe och bullar och möjlighet att pusta ut och kanske torka upp en smula, lämna tipskupongerna och tro på bättre väder nästa gång.

Vanja Edwinston

Kyrkvandring 2008.

Till traditionen hör att varje år på Allhelgonadagen göra en vandring mellan de tre sockenkyrkorna i kommunen.

Årets vandring som lockade 16 personer började vid Fresta kyrka och fick sitt slut nästan fyra timmar senare vid Eds kyrka.

Kjerstin Björkman

Visningar och föredrag

Under hösten har föreningen fått flera uppdrag att visa hembygdsgården för olika grupper.

Skolklasser från Vikskolan var på besök i september. 130 barn i årsklass 4 där alla var otroligt vetgiriga och bla undrade varför vi hade brödkakor i kökstaket. Förklaringen godtogs!

Rotary Infra City inbjöd oss till sin fredagsträff i slutet av september. Vi berättade i ord och bild för de närvarande om vår verksamhet och Hembygdsgårdens historia.

I slutet av oktober fick vi besök av föreningen Kulturhistoriska färder – en gammal anrik stockholmsförening. De kom i buss och vi berättade om gården, dess historia och visade sedan byggnader och viklen verksamhet vi bedriver.

Kjerstin Björkman,

Ett tragiskt decemberminne

Onsdagen den 1 december 1937 eller för 71 år sedan störtade ett finskt postflygplan på sjön Fjäturen i Upplands Väsby. Föraren av planet, den kände flygkaptenen Bernhard Lihr, var på väg med post till Helsingfors, då han fick motorfel på sin maskin. Han letade efter en lämplig plats att nödlanda på. Där nere siktade han sjön Fjäturen som var isbelagd.

Med ett våldsamt brak slog maskinen igenom den alltför tunna isen. Planet började sjunka. Föraren och radiotelegrafisten Hartikainen skrek för sina liv. Så småningom kom undsättningen, men det var för sent. Endast ett svart hål i den snötäckta isen visade att flygmaskinen och de båda gått till botten.

När man läser om väderleken denna onsdag 1937 finner man att det var snöoväder med dålig sikt och stor risk för nedisning. Meteorologerna avrådde redan på onsdagsmorgonen för all flygverksamhet under dagen. Planet hade startat från Bromma och kritikerna ifrågasatte varför man inte hade start- och landningsförbud den dagen.

Flygkapten Lihr var från Finland och en välkänd

trafikflygare. Han var med i flygets barndom, då trafiken på Stockholm började. Han var skolad i gamla flygplan utan radioutrustning. Under de första flygåren på 1920-talet gällde regeln att landa när dimman kom.

Många gånger hade han provat den möjligheten att landa på isen i den åländska skärgården medan mekanikern gjorde planet klart igen.

1928 utförde Lihr en flygbragd som gav genljud i hela världen. Han flög till Spetsbergen för att försöka rädda eventuellt överlevande från Nobilexpeditionen. Det var en luftskeppsexpedition, där skeppet strandade nordöst om Spetsbergen. Expeditionen hade 16 deltagare, bl.a. den kände svensken Finn Malmgren som omkom.

En rysk isbrytare hade sett folk på en av öarna. Lihr och 2 svenska arméplan startade för att rekognosera. Planet upptäckte en stor råk i isen och de beslöt göra ett räddningsförsök. De lyckades rädda de överlevande från expeditionen.

Efter den bragden var flygkapten Lihr snart åter i tjänst på linjen Helsingfors-Stockholm. Den 15 december 1936 fick han äran att flyga det sista pontonplanet på samma route. Sen skulle man övergå till landplan.

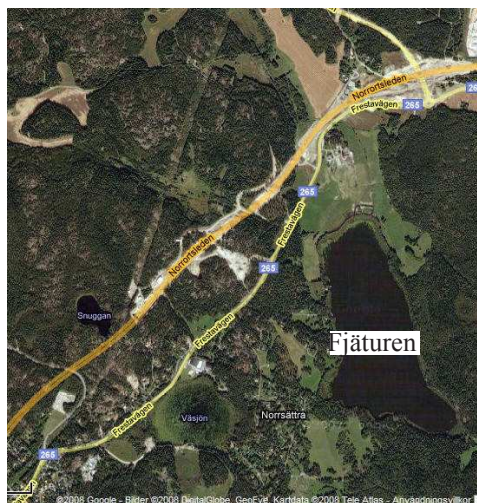
Ingen undgår sitt öde. Så skulle denne skicklige flygare möta sitt i en liten sjö i Fresta kommun.

Ögonvittnen berättar, att Lihr fann man död redan dagen efter olyckan. Det var grabbarna Karlsson på den intelligande gården Smedstorp, som försökte hjälpa till vid olyckshändelsen.

När sjön gått upp på vårsidan, hittade de radiotelegrafistens kropp.

Landsfiskalen Hasselhuhn i Hammarby, som senare ledde polisarbetet, sade att med största sannolikhet har flygkapten Lihr i den dåliga sikten tagit den snöbelagda sjön Fjäturen för ett fält och trott det vara en lämplig nödländningsplats.

Den här olyckan är nog okänd för dagens väsbybor. Enligt uppgift finns det en minnessten uppsatt nere vid Fjäturens södra strand.

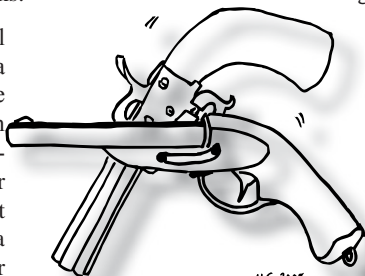
Kartblad från idag

Allan Andersson

Spökeri

I Hembygden nr 1 2006 kunde vi läsa om Anckarströms skåp och spökerier i samband med detta. Här kommer ytterligare en historia om Anckarströmska spökerier, funnen i boken "Spökhistorier från alla länder och tider", sammanställd av Åke Ohlmarks:

Landsantikvarie Egil Lönnberg brukade berätta om den tid han tjänstgjorde vid Nordiska Museet, inom vars lokaler ju också Livrustkammarens samlingar är inrymda. Han hade hört gamla vaktmästare varna de yngre amanuenserna för att nattetid passera genom Livrustkammarens sal, då inte alltid allt sadades gå rätt till där. Särskilt var montern med kungamördaren Jacob Anckarströms pistol, dolk och övriga föremål från den ominösa operamaskeraden 1792 i mycket dåligt rykte. Lönnberg hade emellertid en kväll med ett angeläget arbete dröjt sig så länge kvar i sitt forskarum att alla dörrar hunnit låsas och vaktpersonalen hade lämnat museet, varför enda möjligheten att komma ut var via Livrustkammaren och stora porten, vars lås i motsats till övriga ingångars kunde manövreras utan nyckel

ILG 2008

inifrån. Redan när han kom i närheten av den stora salen hörde han ett egendomligt slammer och buller därifrån och blev glad då han trodde att där var någon kvar som höll på med en försenad städning. Klockan var tolv eller däromkring. Men när han steg in i det väldiga rummet fanns inget ljus och ingen människa syntes till. Slamret hördes emellertid likafullt, och han kunde lokalisera det till Anckarströmska montern. När han kvickt smet förbi i mörkret mot utgången, såg han genom det svaga skenet från lyktorna ut- anför hur pistolerna dansade kring inne i glasmontern och slog emot varandra och mot dolken utan att någon människa ju kunde hålla i vapnen. Hur han kom ut visst han knappast själv – men en sak visst han: att han för framtiden skulle se till att aldrig mer bli inlåst så att han så pass sent på dygnet i mörkret måste genom Livrustkammarens sal.

Anm. Jacob Johan Anckarström var Gustav III:s mördare, avrättad 27 april 1792. Jacob Johan och hans hustru Gustaviana bodde en gång på Torsåker.

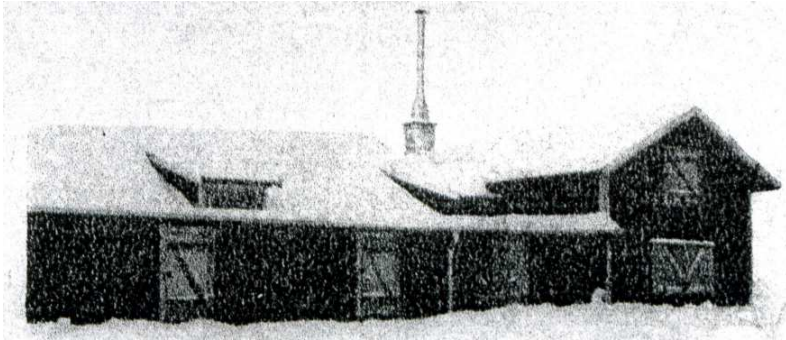
Red.

Almqvistaren

En man, förnäm och rik och nobel,
bör blott gå klädd i mård och sobel;
för sämre folk är fårskinnspäls,
och för en arm kanobel
alls ingen päls.

Bleckis, blott ett minne

Fotograf okänd

En del av Väsbyns industrihistoria är borta och jämnad med marken. Därför påminner vi här om ett företag, som gav en mängd väsbybor arbete och inkomst under många år, nämligen Väsby Bleckembalagefabrik.

C.F. Hammargren hette en skåning, som i början av 1900-talet for till Stockholm för att ta värvning. Han var då 17 år. Efter sex år vid Svea Artilleri samt arbete vid olika järnverk och mekaniska verkstäder vågade han ta steget till att bli egen företagare och startade 1919 Väsby Bleckembalagefabrik.

I Väsbybacken låg en gammal träkåk med en golvyta på 70 kvm. Där började han sin verksamhet. Fyra personer anställdes och 1940 flyttade man in i nya lokaler, byggda invid de gamla, som innan dess hade ökat ut flera gånger.

Arbetsstyrkan var nu ett 40-tal personer och man hade betydligt större golvyta än vid starten. Det lilla företaget hade blivit en industri. I folkmun kallades fabriken ”Bleckis.”

Tillverknigen bestod av det mesta som kunde göras av bleckplåt, t.ex. burkar av olika slag, färgpytsar, trattar, sprutor, flaskor och inte minst ”Väsbykokaren”, en kaffekokare som bl.a. SJ:s alla restaurangvagnar använde.

Efter andra världskriget importerades bleckplåten från USA och var ibland svår att få tag på.

Den maskinella tillverknigen gick till så att

plåten först passerade ”saxarna”, där den upp-vinklades, klipptes till och formades. Därefter vidtog hopsättning i automatiska falsmaskiner eller sömsvetsning och så gick varan vidare till falsautomaterna för att få botten. I stora verkpressar pressades botten, ringar och lock och slutligen lackerades och brändes det hela för att bli en färdig produkt.

Upplands Väsby kommun köpte Bleckembalagefabriken 1963 för att använda lokalerna till yrkesskoleverksamhet. Yrkesskoleverksamheten blev några år senare underlag för beslut om ett gymnasium. En tid hade också delar av den kommunala verksamheten sitt säte i lokalerna.

”Bleckis” revs 1984.

Inga Lisa Gustafsson

Om någon läsare har minnen eller foton från Bleckis, så hör av er till

Inga Lisa, tel. 590 336 42.

Fotograf okänd

Vädermärken

Vädermärken ingår i vårt kulturarv. De ger ord och bilder åt naturiakttagelser som gjorts i århundraden. Kanske de inte alltid slår in, men det gör inte femdygnsprognoserna heller.

Gamla tydor lever i alla fall än – vem känner inte till uttryck som ”Aftonrodnad – klar natt, Morgonrodnad – vått hatt” och dess varianter. Det uttrycket kan härledas till biblisk tid (Matt. 16:2-3).

Eftersom vi nu går mot jul och vinter passar det bra med vädermärken för december och januari.

DECEMBER, julmånad

Advent

Om julfastan (advent) är blid, blir långfastan strid och tvärtom.

Lika många solskensdagar som det är i advent, lika många yrvädersdagar blir det i fastan.

Om julfastan är luden (om det är mycket rim-frost) så blir det ett bra år.

Så mycket rim som det är på fruktträden i advent, så mycket blom blir det på dem om våren.

Nikolaus (6 december)

Nikolaus är en bra karl, för han brukar visa vädret för hela månaden.

Anna (9 december)

Om Anders lägger ihop älven, river Anna upp den.

Sten (14 december)

Är stenen våt Stendagen blir det en blid vinter.

Tomas (21 december)

Mitt i Tomasmässenatt vänder solen, och i solavändningen kan alla djur tala.

Juldagarna

Juletö och påskasnö

fruset korn och ruttet hö.

Julasommar och fågelsång

ger påskavinter och slädagång.

Grön jul gör en vit påsk.

Skiner solen så länge juldagen, att man hinner sadla en häst under tiden, blir det ett gott år.

JANUARI, Torsmånad

Januari varm

gör skörden arm.

Nyår

Fryser gamla och nya året ihop, så blir det stark vinter.

Är det så kallt nyårsdagen, att det bildas rim i skägget när man far till kyrkan, skall det bli ett gott år.

Svea (2 januari)

Sådant väder är niondedag jul, så blir det i nio veckor.

Trettondagen (6 december)

Är det snöyra trettondagen, blir det tretton yror under vintern.

Henrik (19 januari)

Henrik delar höet (hälften av fodret åt kreaturen skall ännu vara kvar).

Paulus (25 januari)

När Pålmäss är dimmig och tö

skall både folk och fånad dö.

Karl (28 januari)

Så som vädret är på Karldagen, så skall det vara i sju veckor.

Det finns ett rikt lager av förutsägelser. Ni minns väl att det var gott om rönnbär i höstas och vad det ska betyda?

Texterna är hämtade ur ”En liten väderbok” av Bengt af Klintberg.

Inga Lisa Gustafsson

Gösta minns

Gösta Nordfors

Gösta Nordfors var under många år en känd profil i Upplands Väsby. Som rektor för landstingets skol- och arbetshem, senare landstingets särskolehem och vårdanstalt, under åren 1946-1984, var han med och byggde upp en mönsteranläggning för undervisning och behandling av förståndshandikappade. Redan när han tillträdde tjänsten började han samla material till en krönika inför hundraårsminnet av undervisning och vård av förståndshandikappade i Stockholms län 1884-1984.

Krönikan började i Hembygdens februarinummer och fortsättningen kommer här:

Den institution som jag fick ledning för bestod av en skolavdelning (64 platser) med elevhem, skolsalar och personalbostäder. Ett kvinnligt arbetshem (24 platser) med kök för hela anläggningen samt matsalar för personal och skolans och arbetshemmets elever samt ett bageri för både skolans och lasarettets behov. Ett manligt arbetshem (46 platser), ett vårdhem ("asylen" med 86 platser). En vävsal och skomakeribyggnad uppförd omkring 1940 samt en stor trädgårdsanläggning med fyra växthus och en stor fruktträdgård. Samtliga avdelningar var i mycket dåligt skick. Upprepade inspektioner och påpekande från skolöverstyrelsen hade till sist fått landstinget att inse detta. Man hade därför uppdragit åt en mycket känd sjukhusarkitekt att komma med förslag och ritningar till ett nytt

skol- och vårdhem. Ritningarna hade godkänts av landstinget och insänts till skolöverstyrelsen före mitt tillträde av tjänsten som föreståndare. Detta visste jag icke om förrän inspektören Ragnhild Jungner senare på höstterminen 1946 ringde upp mig och bad mig komma till skolöverstyrelsen för närmare granskning av ritningarna.

Granskningen skedde i närvaro av en av skolöverstyrelsens egna arkitekter. När jag fick se ritningarna blev jag förskräckt. Framför mig låg ritningar till ett stort sjukhus med sjuksalar för sex till åtta patienter i två våningsplan och ordnade efter en lång korridor i varje våning. I anknypning till denna sovsalsbyggnad med ett fåtal dagrum låg en skolbyggnad också i två plan med skolsalar i långa korridorer.

Det fordrade inte mycken granskning förrän vi var helt ense om att ritningsförslaget inte kunde godkännas. När det kom till förvaltningsutskottets kännedom, att jag medverkat till avslaget, blev jag uppkallad till förvaltningsutskottets ordförande och i ampra ordalag tillrättavisad om att det inte tillkom en ung och nybliven landstingstjänsteman att på detta sätt blanda sig i landstingets beslut.

Förvaltningsutskottet hade bestämt sig för att hos Kungl. Maj:t överklaga skolöverstyrelsens beslut, men överlämnat åt ordföranden att efter hörandet av mina synpunkter ta slutlig ställning till vidare åtgärder. Som väl var lyckades jag övertyga ordföranden om att godkännande av det framlagda ritningsförslaget skulle leda till obotlig skada, stora och onödiga kostnader och att landstinget i pressen sannolikt skulle få skylta som bakåtsträvar. När vi skildes åt hotade ordföranden med att det nog skulle dröja innan jag fick min nya ändamålsenliga skola. Det dröjde faktiskt 12 år (till 1958) innan den nya skolan fanns på plats.

En ny skola planeras och byggs

Bristerna med den gamla skolan var dock för uppenbara. Många förslag till ändrings- och bättringsarbeten förelades landstinget och bifölls. Men det blev ett lappverk. Även personalbehovet

tillgodosågs på återhållsamt sätt. Fram till år 1956 bestod landstinget av äldre, mycket konservativa och försiktiga ledamöter ur samtliga partier. Det gällde för dem att behålla landstingets kostnader nere. Man var mycket stolt över att ha den lägsta landstingsskatten i landet. I 1954 års landstingsval blev ”de gamla” ledamöterna inte återvalda. Det nya landstinget kom därför att till över 50% bestå av unga och progressiva ledamöter, som var intresserade av att den i pressen svårt kritiserade bristen på god vård vid landstingets institutioner snabbt skulle avhjälpas. Man kritiserade bl.a. att ett av landets största landsting egentligen saknade egna sjukhus för att täcka landstingsbehovet, och att de sjukhus som fanns var för gamla, otidsenliga och svårt nedslitna.

Klockbackaskolan 2007

Även omsorgsverksamheten drogs in i denna kritik. Man skaffade en egen planeringsavdelning med olika experter och började i stor stil planera nya sjukhus och andra landstingsinstitutioner. Under denna tid tillkom bl.a. de nya sjukhusen i Danderyd, Nacka och Upplands Väsby och sjukvården fick en helt ny organisation. Även särskola skulle nyplaneras efter riktlinjerna i 1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Eftersom jag var utsedd till expert i 1951 års sinneslövardutredning, som förarbetade denna lag, fick jag i tjänsten åka runt till så gott som alla landsting och studera deras institutioner och även göra resor utomlands. Slutligen fick jag 1956 som FN-stipendiatar på regeringens förslag göra en halvårslång rundresa i USA för att studera undervisningen och vården av de utvecklingsstörda. Alla dessa resor gav mig rika erfarenheter och en god föreställning om hur välordnade skolor och vårdinstitutioner skulle planeras samt också vilka

misstag man borde undvika.

Som planerare och arkitekt för den nya Klockbackaskolan utsåg landstinget den välkände arkitekten Anders Tengbom. Det blev ett mycket givande samarbete. Det bästa med Anders Tengbom var hans lyhördhet för nya idéer och hans utomordentliga förmåga att förklara vad som var arkitektoniskt möjligt eller ej utförbart. Dessutom var han mycket noga med att konsultera erfaren personal.

Den nya institutionen stod klar för inflyttning redan under 1958. Först byggdes de 11 elevhemmen, varav sex var envåningsbyggnader för små barn med 10-11 platser i varje. Detta platsantal har sedermera reducerats. De övriga fem elevhemmen var tvåvåningsbyggnader för litet äldre barn och med ett platsantal som varierade mellan 18-24, men som senare reducerats till ett betydligt mindre antal.

Till varje hem ordnades matsalar och stora rymliga dagrum samt särskilda lekrum i sutterängvåningen. Möbleringen planerades av en särskild inredningsarkitekt med syfte att göra avdelningen så hemlik som möjligt. Även personalstyrkan utökades betydligt, och en adekvat utbildning av vårdpersonal startades. Uppförandet av de nya elevhemsbyggnaderna medförde att hela den stora handelsträdgården måste läggas ned, växthusen rivs och fruktträden avverkas.

I senare etapp byggdes den gamla skolbyggnaden om till enbart skola med ett 20-tal skolsalar, hörsalar, slöjdsalar och skolkök. Ursprungligen hade man tänkt riva den gamla fyrvåningsbyggnaden. Eftersom den var mycket stabilt

Vårdhemmet 2007

Elevhemmen 2007

byggd och hade vissa trivselvärden, bibehölls den emellertid. Skolans expedition inreddes i det gamla kvinnliga arbetshemmet. I våningen ovanför expeditionslokalerna fanns en välutrustad mottagning för läkare och tandläkare samt en stor kollegiesal och rum för landstingets första logoped samt skolpsykolog. Mellan skolbyggnaden och skolexpeditionen uppfördes en stor gymnastiksal med stor och välutrustad scen samt en förnämlig filmanläggning. I bottenplanet på denna byggnad fanns en stor badanläggning med bastu, musikrum och bibliotekslokaler samt en stor entréhall till såväl skolan som expeditionen. Vidare fanns en TV-studio med möjligheter att producera, inspela och utsända TV-program till samtliga elevhem. Chef för denna avdelning var specialläraren (för döva barn) Alf Lindbergh, som var den verkliga och idérika tusenkonstnären. Under flera år producerade han en mångfald för särskolebarn väl anpassade program.

Det kvinnliga arbetshemmet, som måst utflytta för att ge plats åt expeditionen, fick en paviljong nere i parken Vita Holmen samt ytterligare två

bostadspaviljonger nedanför skolexpeditionen. Manliga arbetshemmet blev uppsnyggt och fick en starkt reducerad beläggning. Många av de s.k. arbetshemseleverna hade efter hand flyttat till egna lägenheter eller mindre boendeenheter nere i Upplands Väsby samhälle eller på andra orter.

Den gamla Klockbackaskolan står nu inför sin avveckling (1984). Skolbarnen har flyttat ut till externatskolor eller integrerats i särskoleklasserna på hemorten. Utvecklingen på detta skolområde har gått framåt med stormsteg. Den utveckling som skol- och vårdhemsverksamheterna för de förståndshandikappade genomgått var för 25 år sedan en utopi. Skolan läggs nu ner och kommer förhoppningsvis att övergå i någon annan landstingsverksamhet. Man undrar bara vad som kommer att hända med de förståndshandikappade under de nästkommande 100 åren.

Tjugofyra år har gått sedan anteckningarna till den tilltänkta jubileumstidskriften gjordes. I lokaltidningen kunde man i somras läsa att det varit många turer kring lasaretsområdet, där det mesta av verksamheten varit försvunnen sedan länge. Många byggnader har stått tomma i årtal.

Planer på bostäder i området stoppades på grund av flygbullret från Arlanda. Företaget Savana Stockholm köpte 2007 Klockbackaområdet m.m. för 25 miljoner kronor och renoveringar av husen pågår. Renoveringarna beräknas vara klara i slutet av 2009 och byggnaderna hyrs ut vartefter.

Citat:

**Ju längre tillbaka du kan se
desto längre framåt ser du troligen.**

Winston Churchill

I folkskolan

På tumvantarnas och vedstaplarnas tid gick alla i folkskolan, en institution som införts redan 1842. Skolbyggnaden tronade stabilt på en kal grusplan, där man kunde skrubba knäna ordentligt på rasten. Över gruset höjde sig flaggstången, där blågul fana hissades på allmänna flaggdagar och på skolavslutningar. En gång hissades också överlärarens cykel upp i stången. Alla elever fick ställa upp sig på skolgården och cykelhissaren uppmanades att träda fram och tillstå sitt skändliga dåd. Ingen erkände tilltaget och det kom aldrig fram vem eller vilka som lyckades få upp cykeln i flaggstången.

Skolan låg centralt och dominerade omgivningen med dystert allvar. Inget trams med baracker på ett gärde då inte, än mindre någon friskola.

Man gick in genom skoldörrarna och kom ut sex eller sju år senare med kunskaper, som kunde föra en vidare i livet. Man kunde då Västmanlands städer som ett rinnande vatten och multiplikationstabellen satt som en smäck. Man hade lärt sig ett otal psalmverser utantill, man hade hört Sten Bergman berätta om sina upptäcktsresor i skolradion och förts av Selma Lagerlöf på gåsavingar över Sverige. Man hade lärt sig att spara genom att lägga en slant i skolsparbössan varje lördag och haft morgonbön veckans alla dagar.

Allt hade naturligtvis inte gått utan möda, men ingen unge var särskilt morgontrött, ty då för tiden fanns ingen TV att hänga vid om kvällen och inga datorspel. Skolvägen var i de flesta fall stärkande lång. Skolskjutsen hade ingen hört talas om, vad skulle det ha varit för pjolt. Ingen har väl tagit skada av att vara ute i friska luften en stund. Ibland var förstås luften väl frisk och snödrivorna höga. Då blev man invirad i schalar och halsdukar – en över näsa och mun och en i kors över bröstet och knuten bakpå ryggen. Sålunda utstyrd pulsade man iväg, långt före dunjackornas tid. ”Märkeskläder” visst ingen var det var, möjligen Algots blåkläder.

Emellanåt samlades de som kom från samma håll för att gå längs isen på ån till skolan. Det hade föräldrarna förbjudit, men det man inte vet har

man inte ont av. En pojke, som hette Nils-Olov, gick en gång för nära strömfåran och isen brast. På något sätt kom han upp ur vattnet och gick hem – hur han förklarade sina våta kläder är okänt, men ingenting hände. Straffpredikan och stryk skulle annars ha utdelats till samtliga isvandrare av omtänksamma närstående.

Skollunchen bestod av medhavda limpsmörgåsar samt kall mjölk i en vichyvattensflaska. Maten intogs på bänkarna i korridoren, där ytterkläderna var uppkrokade ovanför. Ingen oroade sig för om APK-limpan hade tillräckligt med fibrer eller hur näringsriktig den var.

På skolans baksida låg utedasset. Vilken pina när man måste gå dit. Frusen äcklig sörja på fjölen vintertid och pojkögen i de borrhålen för det mesta.

På rasten skulle man vara ute på skolgården. Klocka hade ingen så för att markera att rasten var slut, ringde någon lärare in barnen genom att svänga med en stor klocka med kläpp. Ringningen hördes över hela skolgården.

De kunskaper som bibringades oss är tämligen okända idag, t.ex. ”välskrivning”. Det fanns dåför tiden pennskaft, där man stack in lösa stålpenor som skulle doppas i blåck och sedermera torkas av på runda tygbitar av flanel. Det var mycket lätt att göra plumpar i skrivböckerna, om man inte strukit av pennan ordentligt på blåckhornskanten eller om man tryckt för hårt mot papperet. Överflödigt blåck sögs upp med läskpapper.

”Rättstavning” övades flera gånger i veckan. Fröken dikterade och klassen skrev ner det hon sade. Om alla ord var rätt, kunde man få ett blomsterkort med berömande ord på.

Ämnet ”sång” förekom någon timme per vecka. Man sjöng ur den röda sångboken ”Sjung svenska folk.” Där stod stamsångerna, sådana sånger som alla skolbarn skulle kunna, t.ex. nationalsången. I övrigt fick man klämma i med ”Här är unga raska viljor” och Vi gå över daggstänkta berg fallera,” samt lära oss Västmanlandssången, eftersom Västmanland var vårt landskap. Idag talas det inte

om landskapssånger. De har försvunnit med kläm och raska tag liksom stamsångerna.

Betyg utdelades redan första terminen i första klass, visserligen bara i ”Uppförande” och ”Ordning”, men varken denna eller senare betygssättning ifrågasattes av någon – kanske för att den tidens samhälle hade större utrymme för

alla. På bruket eller på skofabriken kunde man få jobb även med slätstrukna vitsord. De som hade läshuvud fortsatte i realskolan. Det blev folk av de flesta. Det kanske var det som var meningen med folkskolan, på tumvantarnas och vedstaplarnas tid.

Inga Lisa Gustafsson

Folktro och folksed

Den av våra folkliga fester, som bevarats mest av gamla sedvänjor, är julen. Många tecken tyda också på att julen upptagit drag från andra årsfester, främst från en försvunnen skördefest. I många avseenden är julen en arvtagare till den hedniska midvinterfesten, som enligt uppgift firades ”till grodd”, d.v.s. för att främja årsväxten. Andra julbruk åsyfta tydligen att skydda för de många hemlighetsfulla makter och väsen, som under årets mörkaste tid var farligast.

Julgranen, vår främsta nutida julsed, är inte gammal i Uppland. I Vendels socken blev den allmän först på 1890-talet. Julgranen, som invandrat hit söderifrån, har emellertid en föregångare i julstängerna, som restes ute, vid porten, vid en husgavel eller på gödselhögen. De är kända endast från landskapets södra och västra delar. Tre olika typer har man hittills funnit. Den ena består av en hög gran, barkad sånär som på toppen, där några kvistar sitter kvar. Den andra har formen av ett hjul, ibland granrisklätt, placerat på en hög stång. En tredje typ har en omisskännlig likhet med majstången, med vilken dessa julstänger synbarligen är besläktade; stängerna bestod av okvistade granar, och på ett par starka grenar upp till hängde svängande ”kronor” av granrisringar och färgade äggskal.

Till julhalmen knyter sig många gamla julseder. På julafton eller på juldagens morgon breddes halm ut på stuggolv, och ibland hade man låtit halmkärven på kvällen ligga under julbordet. Platsen under julbordet ansågs f.ö. ha någon särskild betydelse, ovisst vilken: man ställde i vissa socknar in under julbordet öl eller havre, som sedan gavs åt hästarna. Ibland flätades ett halmkors, som lades under julbordet och sedan sattes upp i stall eller fähus. Även andra figurer av halm

tillverkades, ibland bockar, ibland människofigurer, vilka ej sällan använts vid jullekarna. Någon gång sattes även dessa figurer upp i fähuset. På Björkö har med staffanssångarna följt en person, klädd i halm från topp till tå, kallad ”halmstaffan.” Ofta har vid samma tillfälle någon klätt ut sig till bock med en skinnfäll och ett huvud av trä med rörliga käkar.

Mycket sannolikt är att bakom dessa julseder döljer sig gamla hedniska högtidsbruk. Hur dessa sett ut från början och vad de inneburit, därom vet man ännu intet med bestämdhet. Troligt är dock, att upptågen åsyftat att befrämja årsväxten.

Jenny Nyströms jultomte

Till julen bakades särskilda julbröd, vilkas utstyrsel och användning likaledes kunde vara kvarlevor av hedniska bruk. De bestod ofta av "kaka, kuse och kors," alltså tre olika bröd, en flat kaka, en fyrbent kuse med hornformigt krökta ben samt ett kors (Bälinge). Dessa bröd är ibland sammanslagna till ett enda. I Skuttunge bakade man en julkaka, "pydd med ett kors och en kant av snodda degband." I Gamla Uppsala hade "julkusen" formen av en kaka med snodd omkring och på mitten en figur, "som såg ut som en groda", troligen en kuse av den vanliga typen. Även andra former av julbröd förekommer. Från Hållnäs, Alunda m.fl. socknar omtalas ett grisformat julbröd, "julsugga." En "vårkaka" från Sko socken krusades med bodnyckeln. Snodda degband uppträder ofta på julkakorna.

De flesta av dessa bröd har använts som "såkakor". De låg ofta framme hela helgen på julbordet. Sedan sparade man dem i stugtaket eller i sädesbingen till våren, då de blöttes upp i spart julöl och gavs till dragare och människor, som sysslade med vårbruket, eller också myllades de ner i jorden. I Bälinge har man givit dessa julbullar åt kreaturen första dagen de släpptes i vall, och i Hållnäs har man medtagit dem på första fisketuren på våren.

I stugtaket uppsattes på julen kronor, konstfullt sammansatta av halm eller svinborst. De består i förra fallet av ett system av trianglar, i andra av varandra korsande ringar. De är mycket dekorativa och vackra, där de sitter och svänger i stugtaket för minsta fläkt. Sannolikt har man från början tillmätt dem kraft att skydda för ont.

Annandagens morgon ägde "Staffansritten" rum. Gårdarna i byn skulle kämpas om att komma först med hästarna till källan eller brunnen för att ge dem dricka av vattnet, som denna morgon ansågs besitta särskild kraft. Kappkörningen hem från kyrkan julmorgonen förekom också i liknande syfte: den som kom först hem i byn skulle få slå första lieslaget eller få först inbärgat. Annandagens morgon gick "Staffansångarna" med "ljusa stjärnan" och sjöng Staffansvisan, varvid som nyss nämnts utklädsel ofta förekom.

Här har alltså folktraditionen själv bevarat syftet med bruket: att främja kreaturslyckan och årsväxten. Att dessa bruk är gamla, har man synliga

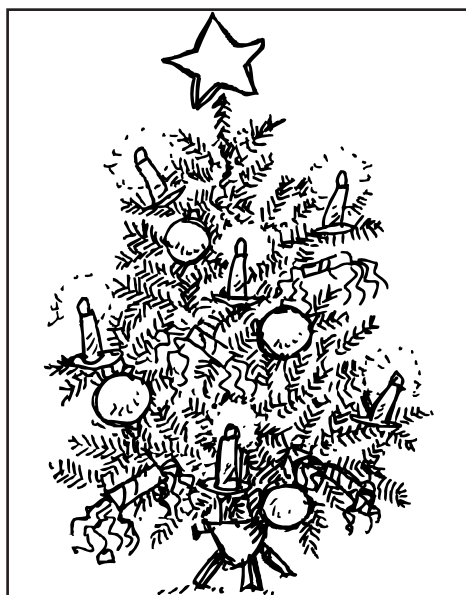
bevis för i de avbildningar av Staffansritt, som förekommer i kyrkorna, den märkligaste kanske på en sten i Uppsala domkyrkas kor.

Annan tro och sed vid julen pekar tydligt på föreställningen om att gästar och troll vid jultiden var i farten. Kom man för tidigt till julottan, kunde man träffa på de döda eller mull på bänkarna efter dem. Som ett offer åt de avlidna får man säkerligen betrakta bruket att sätta ut mat vid julen åt tomten. Så som tomten vanligen beskrivs, är han ett utmärkt porträtt av gammelfar i en bondgård: liten och grå, klädd i slitna kläder, pysslar han i stall och bodar, helst i stallet, där han har sina favoriter bland hästarna. Han har sina egenheter, och man kanske inte tycker att han gör så mycket nytta. Men då han är borta, märker man, att det i alla fall var han, som höll hemmet samman.

Tomten är ett av de många övernaturliga väsen, som förekommer i uppländsk folktrö. De flesta av dessa väsen är emellertid ej så vänligt sinnade mot människorna som tomten. Man kan visserligen ha nytta av dem ibland, och de visar sig ej otacksamma för vänlighet, men bäst är att ingenting ha att göra med dem.

Nils Ålenius

Utdrag ur boken "Uppland" 1935

Ur en gammal hjälpreda

I min ägo har jag ett häfte benämnt ”Praktiska Råd för Hemmet.” Den utgavs av Blomberg & Brokvist i Sandviken 1931. Under huvudrubriken Råd och Rön kan man under en mängd under-rubriker bl.a. läsa:

Att själv laga sina galoscher

Lagning av galoscher kan man i nödfall utföra själv. Man gör det söndriga stället väl rent med såpvatten. När detta torkat, fyller man hålet med kolofonium upplöst i sprit till en massa. När spriten avdunstar hårdnar massan. Över sprickor lägger man en tunn gutta-perka fuktad i terpentin, varefter det lagade stället utsättes för hårt tryck under ett dygn. – Ett annat sätt att laga hål i galoscher är att, sedan det trasiga stället är väl rengjort, klippa en lagom bit av sådant gummi, som är avsett till galoschlagning, mjuka upp det över värme, så att det kan bredas ut och anbringas över hålet och dess kanter. Med en värmd kniv jämnar man sedan över kanterna. Galoscherna får ej användas samma dag. På samma sätt kan man i nödfall laga en skosula.

Att få bort mjäll

Tag icke bort tid att sörja utan sätt genast igång att få bort mjället. Det är emellertid lättare sagt än gjort, ty det är icke bara så, att man skall sköta själva huvudsvålen, gnida in den med fett m.m. Man måste också noga vakta på, att det som varit i beröring med håret ena dagen ej kommer i beröring med det den nästa. Man blir aldrig fri från mjäll om man kammar med gårdagens kam utan att ha rengjort den, om man varje dag utsätter håret för samma foder i hatten. Då smittar det dag för dag. Kammen kan rengöras för varje dag, men man kan ej sätta in nytt foder jämt. Hur gör man då? Jo ni sätter en bit gasbinda i hatten (se till att det ej syns under brättet) och när dagen är slut kastar ni bort gasen och tar nästa morgon ny gasbinda, som täcker fodret. Och sedan följer ni läkares föreskrifter, tvättar håret ofta.

Att drypa upp droppar

Det går lätt på följande sätt: Korken inskäres uppifrån och nedåt med två rännformade skårar, en på var sida, till 1/10 av diameterns djup. När

den sedan insättes i halsen, kan luften intränga genom den uppåtvända skåran och dropparna flyta genom den nedre skåran.

Bismak i mjölken

försorsakad av att korna utfordras med färsk klöver eller rovor – borttages genom att man ilägger ett grand salpeter.

Beprövat medel

för blanka cheviotkostymer är att doppa en yllelapp i ättika och dampa därmed, då man pressar. Kostymen blir som ny.

Citronsaft

är bra medel mot huvudvärk. Om man ingnider huvudsvålen med saften av en citron lindras den svåraste huvudvärk, dessutom stärker den hårbotten och förhindrar hårets grånande och avfallande.

En ny hatt

Min blå stråhatt från förra året var blekt av solen. Jag tog av garneringen, köpte en flaska fernissa med tillhörande pensel (fås i färghandeln i olika färger), penslade på hatten och lät den torka. – Banden pressades och sattes på igen med avigsidan utåt. En avlagd blomma fullbordade utstyrseln.

Ett bra ansikte

Ansiktet ingnides varje afton med citronsaft. Gör man detta också innan man går ut i solen, i synnerhet på våren, verkar citronsaften så mycket kraftigare. Av citronsaften blir huden dessutom mjuk och klar.

Ett annat medel är att om aftnarna lägga handfatet fullt med lindblommor och slå vatten, helst varmt, därpå. På morgonen silar man vattnet genom smörduk och tvättar ansiktet därmed.

Ännu ett medel är sublimat, löst i bittermandelolja, 1 del på 500.

Flott

som blivit gammalt och får skämd smak kan man smälta om. Om man härvid lägger en rå potatis och låter flottet koka en stund tillsammans med denna, så drager potatisen till sig den skämda smaken.

Fukt i boningsrum

Detta obehag minskas, om man ställer kärl med osläckt kalk i hörnen av rummen. Därtill lufta rummet som mycket som möjligt och ej spara på eldning. I skåp som fukta, lägger man osläckt kalk på hyllorna.

För saxen finnes mångsidig användning i köket

Sillfiléer kunna aldrig skäras så fina – de böra klippas – de bli då jämnare, tunnare och man slipper från märken efter gaffeln, som måste användas som stöd, då man skall skära. – Persilja, gräslök, dill etc. fördelas fort och fint med sax. Knippan hålles hårt i nypan och ytterst lite tages i varje klipp.

Finnar, medel mot

Om man är besvärad av mycket finnar, bör man hålla avkylande diet, röra sig mycket i fria luften, dricka kärnmjök, sur vassla och innan man går till sängs tvätta ansiktet med mandeltvål eller benzoetinktur i vatten.

Finnar försvinna snart om man skär en rättika i tunna skivor och beströr dem med socker, då inom några timmar en saft bildas, varmed finnarna bestrykas.

Glaskaraffers rengöring

Man krossar äggskal och blandar med små kolstycken, vilket tillika med vatten hålles i karaffinen och skakas duktigt om, tills glaset blir klart, då det sköljes.

Gummihandskar

Dessa handskar som äro så bra att ha, då man länge skall vara med händerna i kallt vatten och vid många andra tillfällen, äro till absolut ingen nytta, om de blir trasiga. I affärer, där sådana handskar säljas, finnes också medel att laga dem med: gummityg av samma sort som handskarna

samt en lösning att klistra fast lapparna med. Kasserade handskar tillvaratages för att användas till lappar.

Golvdrag

kan undvikas genom att under mattan lägga flera lager ordentligt utbredda tidningar. Detta är också ett ypperligt sätt att förtaga ljud från undervåningen.

Forts. i nästa nummer

Lars E. Jansson

En faders undran

Vi som föddes med barmorskehjälp
utan moderskapspenning och barnbidrag
och aldrig blött socialkommunala blöjor
men som fick lära oss att snyta oss
vara hövliga och veta hut.

Vi som med lappade byxbakar
och spikslagna sveciakängor i skrabbiga skolhus
skrev på egna griffeltavlor och läste ärvda läxböcker

(var rädd om läxböckerna)

utan fria frukostar – skolskjuts – tandvård
– rökruta

- sexualundervisning

och absolut utan mindervärdighetskomplex

och aldrig hade en aning om kuratorer – beteenderubbningar

- missanpassning – konsulenter – kontrollanter

- och andra socialakrobater -

HUR TUSAN KUNDE VI KLARA OSS?

Limerick

Bromsbodagubben är lat som få,
så han ids ej till torpets skogskälla gå.
Kaffevatten hämtar han ute på lindan,
där regnvatten står i ett spår efter skrindan
”Kaffetären blir liksom mustig då”.

L E Jansson

Hej medlem!

Med i utskicket av årets fjärde nummer av vår tidning HEMBYGDEN återfinner du inbetalningskort för årsavgiften 2009.

Årsavgiften för 2009 är 125:- per medlem.

Ditt medlemsnummer finns på etiketten som sitter fäst på inbetalningskortet.

Tack för ditt stöd!

Kjerstin Björkman

ordförande

Från den gamla goda tiden

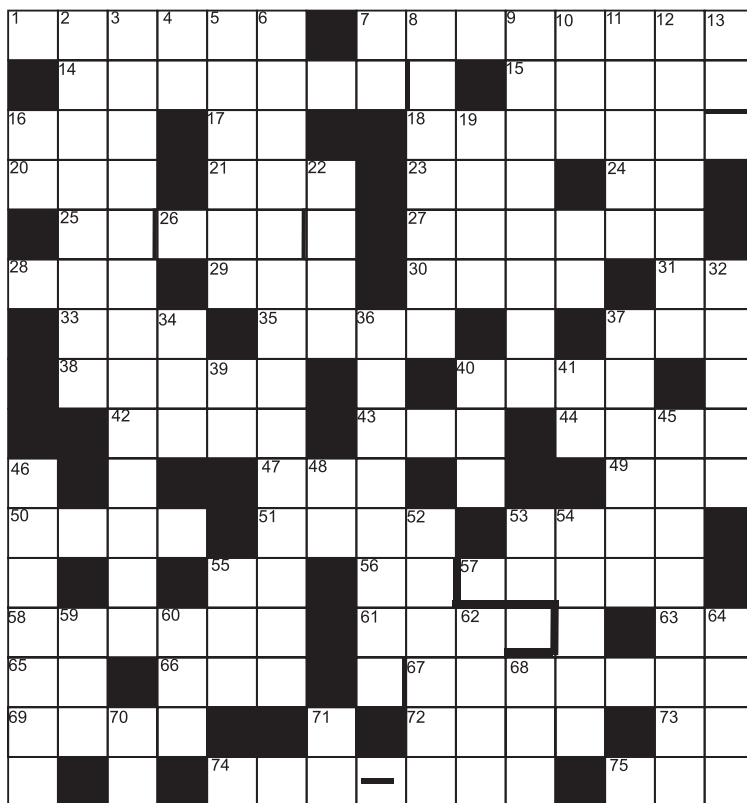
En liten gosse kom flåsande in i handelsboden till Sven-Richard
och frågade:

-Va' ä' klockan?

-Halv sex

-Jag kan väl få några russin på köpet?

Julkorsord 2008

Konstruktör: Lennart Hedlund. Lösningen insändes senast den 31. december till:
Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby. Märk kuvertet ”JULKORSORD”

Lösning till korsord 3-2008

Vinnare:

Karin Andersson

Ulla Öhgren

Rune Milde

Vågrätt

- 1 Väntar mången på?
- 7 Sådan hade vi en gång i Väsby
- 14 Måste man slå till ibland
- 15 Mjäkig
- 16 Ceremoni
- 17 Fransk valuta
- 18 Musikaliskt sångspel
- 20 Rallis
- 21 Atmosfär
- 23 Dikeskant
- 24 Solguden
- 25 Driver kollektivtrafik
- 26 Guillou-figur
- 27 Åstundan
- 28 Storlek
- 29 Kan man hysa
- 30 Krake
- 31 Kyler
- 33 Skapades av ett av Adams revben
- 35 Biståndsorgan
- 37 Akter
- 38 Inmutat område
- 40 Hade omtalad drottning
- 42 Oavgjort
- 43 Kan man gå i sakta
- 44 Avdelning inom ämbetsverk
- 47 Brukar dansken gå på
- 49 Begränsad tidsrymd
- 50 Västeuropas längsta flod
- 51 Förkortning för viss industri
- 53 Mani
- 55 Gaddinsekt
- 56 Förkortas ibland Linköping
- 57 Gammalt
- 58 Affisch
- 61 Med syra fräta in
- 63 Bäransordning
- 65 Slarvigt nej
- 66 Pjäsdel
- 67 Ursinnig
- 69 Nyans
- 72 Stig, skådespelare
- 73 Densamme
- 74 Önskas alla en
- 75 Sådana konsulenter finns

Lodrätt

- 2 Organiserad grupp
- 3 På dess gamla tomt sägs nya gymnasiet byggas
- 4 Nyhetsförmedlare
- 5 Uppleva
- 6 Så äter Du väl?
- 7 Styckförkortning
- 8 Kärleksfulla
- 9 Spexartad tillställning
- 10 Sammanslutning
- 11 Drama med sjungen dialog
- 12 Kyrkobön
- 13 Halvgräs
- 16 100 kvm
- 19 Skådis i ropet
- 22 Gammal mjölkchoklad
- 32 Yrkesgrupper
- 34 Var hälsad
- 36 Symbol för maktens osäkerhet
- 37 Har München som huvudstad
- 39 Hjälporganisation
- 40 Hända
- 41 Första hållplatsen
- 45 Gillar en del
- 46 Togs i bruk 1962
- 48 2:a tonen
- 52 Tillstånd att driva ek. verksamhet
- 53 Kvalitetsbeteckning
- 54 Belevad
- 55 Ordnas månet till jul?
- 59 Tidsfråga
- 60 Ättiksspad
- 62 Är varor till
- 64 Ostmassa
- 68 Tar knarkaren en
- 70 Tidigare kvällstidning
- 71 Del av kommunen

Minns du VÄSBY?

Längst ut till vänster står "Bonn-Kalle", Karl Emanuel Karlsson, Runby Nedras arrendator, i finkostymen med frun vid sidan och döttrarna Alice och Astrid med lillebror Allan mellan sig. Karlssons svärmor, en stor och reslig kvinna, står längst ut till höger. Kanske är det söndag och man ska till missionskyrkan, där Karlssons var medlemmar.

Detta foto visar Karlsson och frun i bilen, mera vardagsklädda, som om de hoppat in och satt sig bara för att ta ett foto. Fru Karlsson har inte ens hunnit få av sig förklädet.

Här ser vi hundkojans placering och att det var mycket lummigare på gården på 1920-talet.

Inga Lisa Gustafsson

Fotona tillhör hembygdsföreningen

Hyr lokal med atmosfär

Upplands Väsby Hembygdsförening erbjuder Nedre Runby gårds LADUGÅRD till fest, konferens, dop, minnesstund, årsmöte, kurser m.m.

LADUGÅRDEN är en modernt utrustad och handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer. Tillgång till kök med utrustning för tillagning av enklare förtäring. Hörslina finns

LADUGÅRDEN kan hyras privat eller av organisation för enstaka tillfällen. Hyresansvarig ska vara lägst 25 år.

Eventuell avbokning måste ske senast 14 dagar innan tidigare överenskommet hyrestillfälle. Sker avbokning senare, debiteras en avgift med 450:-

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från pendeltågsstationen i Upplands Väsby. Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till lokalen och buss 562, från pendeltågsstationens västra sida, stannar 150 meter från entrédörren.

Priser

Halvdag (max 4 tim)

500:-

Heldag

1 000:-

Reservation för prishöjningar

UTHYRNING

Ingegerd Peterson

08 590 347 76

Siv Rydén

08 590 333 46

Bokning endast vardagar 9-16

Foto: Gunborg Lejon

Foto: Gunborg Lejon

Upplands Väsby Hembygdsförening

Box 40 194 21 Upplands Väsby

ANSÖKAN OM MEDLEMSSKAP

Datum

SÖKANDE

Förnamn	Efternamn	Född år
Address		
Postnummer	Postadress	
Telefon	Mobil	
E-mailadress		

MEDSÖKANDE (ev)

Förnamn	Efternamn (om annat än ovanstående)	Född år
---------	-------------------------------------	---------

YRKESERFARENHET/ INTRESSEN

Främst sådant som du bedömer kan vara av intresse inom föreningens verksamhetsområden.	
--	--

Upplands Väsby Hembygdsförening
Box 40, 194 21 Upplands Väsby
Hembygdsgården: Hagvägen 2 / Pukslagargatan
Telefon 08-590 826 40
Plusgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 2008-2009

	Telefon
Kjerstin Björkman, ordförande	590 320 82
Klas Lundkvist, vice ordförande	590 936 81
Marianne Söderström, sekreterare	590 338 38
Inger Nyström, kassör	590 820 93
Barbro Kvist, ledamot	590 917 21
Vanja Edwinson ledamot	590 344 66
Susanne Bergman ledamot	590 858 84

ERSÄTTARE

Karin Hemph	590 852 72
Maria Fälth	590 899 57
P O Mörkens	590 807 80
Gun-Britt Welander	590 843 19
Roland Storm	590 763 64
Carin Kedvall	590 704 08

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Inga Lisa Gustafsson	590 336 42

REVISORER ORDINARIE

Lars Eklund	ERSÄTTARE
Göran Sandberg	Barbro Fredriksson
	Anette Ehrnholm

UTHYRNING AV LADUGÅRDEN

Ingegerd Peterson	590 347 76
Siv Rydén	590 333 46

Valberedning

Anna-Liisa Bergman, Lisbeth Tejre, Kerstin Kéry

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se